

VOIMAANNUTTAVA NUKKETYÖSKENTELY

Nukketyömenetelmän kokeilu Vanajan avovankilan perheosastolla

Ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Sosionomi, Hämeenlinnan korkeakoulukeskus

Syksy, 2020

Päivi Löfman

Sosionomikoulutus
Hämeenlinnan korkeakoulukeskus

Tekijä	Päivi Löfman	Vuosi 2020
Työn nimi	VOIMAANNUTTAVA NUKKETYÖSKENTELY – nukketyömenetelmän kokeilu Vanajan avovankilan perheosastolla	
Työn ohjaaja/t	Jana Vyborna-Turunen	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tavoitteena oli kokeilla ja hyödyntää luovaa menetelmää sosiaalialan työssä. Tarkoituksena oli selvittää nukketyömenetelmän merkitystä vanhemman voimaantumiseen sekä vuorovaikutukseen vanhemman ja lapsen välillä. Työssä toteutettiin nukketyöpajoja, joissa vanhemmat rakensivat nuket omille lapsilleen. Työ toteutettiin yhteistyössä Kanta-Hämeen perhetyö ry:n kanssa, lastensuojeluyksikössä Vanajan avovankilan perheosastolla ja työpajoihin osallistuivat perheosastolla vankeusrangaistusta suorittavat vanhemmat.

Työn tietoperustana käytettiin teoriaa voimaantumisesta, vanhemman ja vauvaikäisen lapsen vuorovaikutuksesta sekä nukketeatterista ja nukketyöskentelystä. Opinnäytetyö oli toiminnallinen ja se toteutettiin videovälitteisesti ohjattuna työpajatyöskentelynä kevään 2020 aikana. Tutkimusaineisto kerättiin alku- ja loppukyselyillä voimaantumisen taidoista sekä haastatteluilla, joihin vastasi kolme työskentelyyn osallistunutta vanhempaa. Lisäksi tutkimusaineistoa kerättiin havainnoimalla videomateriaalia lapsen ja vanhemman välisestä leikkihetkestä valmiin nukken kanssa. Analyysimenetelminä käytettiin teemoittelua ja luokittelua.

Tutkimuksessa saatujen tulosten perusteella vanhemmat kokivat voimaantuneensa nukketyöskentelyn myötä. Voimaantuminen johtui erityisesti onnistumisesta ja projektin läpi viemisestä, nukken valmistumisesta. Prosessin aikana vahvistuivat varsinkin vastaajien itsetuntemus ja muutostavallisuus. Valmis nukke vaikutti myös vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen. Vanhemmat kuvasivat, että nukken kanssa oli luontevaa leikkiä ja lapsi oli kiinnostunut siitä. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että nukketyöskentely oli hyödyllinen menetelmä ja sopi asiakasryhmälle.

Avainsanat voimaantuminen, nukketyö, vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus

Sivut 50 sivua, ja liitteitä 4 sivua

Degree Programme in Social Services
Hämeenlinna University Centre

Author	Päivi Löfman	Year 2020
Subject	EMPOWERING PUPPETRY– an experiment at the family unit of Vanaja open prison	
Supervisors	Jana Vyborna-Turunen	

ABSTRACT

The aim of this thesis was to experiment and utilize a creative method in social services work. The purpose of the thesis was to examine how the use of puppetry affects the parents' experiences of the empowerment and the parent-child interaction. The thesis process included the implementation of puppetry workshops where the parents built puppets for their children. The work was carried out in co-operation with the Kanta-Häme family work services. The family unit is a child welfare unit that works at the open prison of Vanaja. The puppetry workshops were attended by inmates, i.e. parents staying at the family unit with their children.

The theoretical basis of the thesis consisted of theory of empowerment, the interaction between a parent and an infant child, and puppetry. The thesis is practice-based and it was implemented as video-guided workshops during the spring of 2020. The data were collected through initial and final surveys and through interviews with three participants. In addition, the data were collected by observing video material from a play session between the child and the parent with the finished puppet. Thematising and classification were used as the methods of analysis.

Based on the results of the study, the parents experienced empowerment through the puppetry project. Particularly, the empowerment was due to the success and completion of the project, the completion of the puppet. Especially, the respondents' self-knowledge and readiness for change were strengthened during the process. The finished puppet also affected the interaction between the parents and children. The parents described that it was natural to play with the puppet and the child was interested in it. In conclusion, the results show that puppetry is a useful method and suitable for this group of clients.

Keywords empowerment, puppetry, parent-child interaction
Pages 50 pages including appendices 4 pages

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHTIA JA TARKOITUS.....	2
2.1	Tutkimuksen eettisyydestä	4
2.2	Kestävän kehityksen näkökulma	4
3	YHTEISTYÖKUMPPANI KANTA-HÄMEEN PERHETYÖ RY.	5
3.1	Perhetyö.....	5
3.2	Sosiaalialan työ vankilan alueella olevassa lastensuojeluyksikössä	6
4	VANHEMMAN JA VAUVAN VÄLINEN VUOROVAIKUTUS	8
4.1	Vanhemmuus	8
4.2	Riittävän hyvä vuorovaikutus	9
5	VOIMAANTUMINEN.....	11
5.1	Yksilön voimaantumisen prosessi	11
5.2	Voimaantumisen mahdollistaminen	12
6	NUKKETYÖSKENTELYN MAHDOLLISUUKSIA	15
6.1	Luovuus ja taidelähtöisyys	15
6.2	Nukketyöskentelyn ulottuvuuksia.....	17
6.3	Nuken käyttäminen lapsen kanssa – tarinan mahdollisuudet.....	18
6.4	Nukketyö sosiaalialan työn parina	19
7	NUKKETYÖPAJAT VANKILAN PERHEOSASTOLLA	20
7.1	Nukkeprojektin aloitus – suunnittelu alkaa	21
7.2	Kankaat ja muodot – nukkerakennus alkaa.....	22
7.3	Pää, silmät ja kuonot – nuket alkavat saada muotonsa.....	24
7.4	Siivet, korvat ja nappisilmät – nuket alkavat valmistua.....	25
7.5	Nuket valmistuvat – viimeinen nukketyöpaja.....	27
7.6	Eläinnuket leikkivät – valmiit nuket heräävät eloon leikin kautta	28
8	TUTKIMUSMENETELMÄT.....	29
8.1	Aineistonkeruu	29
8.1.1	Kysely voimaantumisen taidoista	30
8.1.2	Havainnointi videoilta.....	31
8.1.3	Haastattelut puhelimitse	32
8.2	Aineiston analyysi.....	34
8.2.1	Kyselyn analyysi	34
8.2.2	Havainnoinnin analyysi.....	36
8.2.3	Haastattelujen analyysi	37
9	TUTKIMUKSEN TULOKSIA	38

9.1	Vanhempien kokemuksia nukkeprojektista ja voimaantumisesta	39
9.2	Nukke vanhemman ja lapsen yhteisissä hetkissä	40
9.3	Työpajojen toteutus etäyhteyden kautta	42
10	POHDINTA.....	42
	LÄHTEET	46

Liitteet

Liite 1	Kyselylomake, Voimaantumisen osa-alueita
Liite 2	Haastattelukysymykset

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön aihetta pohtiessani tärkein lähtökohtani oli toteuttaa työ, jossa voisin yhdistää luovia menetelmiä ja sosiaalialan osaamista. Olen aiemmalta koulutukseltani artemoni (amk) ja pidän luovia menetelmiä tärkeinä työtapoina hyvinvoinnin tukemisessa, sosiaalialan työn rinnalla.

Sosionomiopintojeni aikana toteutin projektina nukketeatterin ohjaustuokioita sairaalassa lasten osastoilla. Käytössäni oli pöytänukketeatteri, jolla toteutin lyhyen esityksen, jonka pohjalta nousseista ajatuksista kävimme sitten osallistujien kanssa keskustelua. Osallistujat pääsivät myös itse kokeilemaan nukkejen ja pöytänukketeatterin käyttöä sekä esityksen rakentamista alusta loppuun hyödyntäen visuaalisuutta, kerrontaa, musiikkia ja ääntä. Koin nukketeatterityöpajat todella hyödyllisiksi – työskentely vapautti keskustelua ja herätti osallistujissa intoa, iloa ja luovuutta.

Syksyllä 2019 kansainvälisen Network Empowering Puppetry -yhteistyöverkostohankkeen toteutuminen varmistui. Opiskelupaikkani Hämeen ammattikorkeakoulu on yksi hankkeen viidestä yhteistyötahosta. Hämeen ammattikorkeakoulun lisäksi hankkeeseen osallistuvat ammattikorkeakoulut Liettuasta, Latviasta, Virossa sekä naisten oikeuksia edistävä järjestö Liettuasta. Mukana on sosiaalialan, vaihtoehtoisten terapioiden ja tekniikan alan opiskelijoita ja opettajia. Hanketta rahoittaa Erasmus Nordplus -ohjelma. Hanke on kolmivuotinen ja se on tarkoituksenaan toteuttaa käytännössä reilun viikon mittaisina monitieteellisinä kansainvälisinä intensiivikursseina Liettuassa vuonna 2020, Virossa vuonna 2021 ja Hämeenlinnassa 2022. Hankkeen avulla pyritään luomaan moniammatillinen yhteistyöverkosto, jonka avulla voimauttavaa, terapeutista nukketeatterimenetelmää olisi mahdollista viedä eri maihin ja hyödyntää nykyistä laajemmin.

Innostuin jatkamaan aiemmin aloittamani nukketeatterimenetelmän kehittämistä uuden asiakasryhmän parissa ja suunnittelin nukketyöskentelyn ohjaamista toisenlaisessa ympäristössä. Päätin toteuttaa kokeilun, jonka tuloksia voisi olla mahdollista hyödyntää hankkeen aikana. Yhteistyökumppaniksi ohjaajani vinkkasi Vanajan avovankilan perheosastoa, joka on Kanta-Hämeen perhetyö ry:n ylläpitämä lastensuojeluyksikkö. Otin perheosastolle yhteyttä ja siellä innostuttiin lähtemään mukaan projektiin ja sain luvan toteuttaa nukketyöpajojen ohjauksen vanhemmille. Lähdin tutkimaan nukketyön vaikutusta vanhempien voimaantumiseen ja vuorovaikutukseen vanhemman ja lapsen välillä.

Opinnäytetyöni tietoperustana käytin teoriaa voimaantumisesta, nukketeatterin ja nukketyöskentelyn mahdollisuuksista sekä lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksesta. Teoriapohjanani käytin suomalaisesta nukketeatterista ja nukkerakennuksesta kertovaa kirjallisuutta,

mm. Maija ja Maria Baricin tekstejä sekä Marjut Tawastin ja Leila Peltonen toimittamaa teosta suomalaisesta nukketeatterista. Voimaantumisen teoriaan liittyen hyödynsin erityisesti Juhani Räsäsen julkaisuja.

Voimaannuttava työote perustuu positiiviseen ihmiskäsitykseen ja sen lähtökohdana on usko ihmisen mahdollisuuteen muuttua (Karsikas, 2005, s. 38). Voimaantumista voi ajatella auttamisen prosessina, jossa ihmisen sallitaan ottaa vastuu omasta elämästään ja tehdä itsenäisesti siihen liittyviä päätöksiä (Karsikas, 2005, s. 38 mukailen Rodwell 1996, ss. 309–310). Voimaantumiseen liittyy itsetutkiskelua, identiteettityötä ja oman olemisen määrittelyä. Siksi siihen antaa mielestäni hyvän mahdollisuuden taidelähtöisten luovien menetelmien hyödyntäminen. Luova työskentely on aina hyvin henkilökohtaista, se on prosessi oman itsen äärellä.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHTIA JA TARKOITUS

Opinnäytetyöni idea lähti muotoutumaan Network Empowering Puppetry -hankkeen pohjalta. Hankkeen kohdeasiakasryhmä vaihtuu vuosittain ja kolmantena keväänä Hämeenlinnassa asiakasryhmänä ovat vangit. Yhteistyö Vanajan vankilan perheosaston kanssa oli suunnitteilla koulullani. Tartuin tähän tilaisuuteen ja innostuin toteuttamaan nukketyöskentelyn ohjauksen perheosastolla, jossa on vankeusrangaistusta suorittavia vanhempia lapsineen. (Kuva 1)

Kuva 1. Nukketyöpajan ohjaus videovälitteisesti. (Kanta-Hämeen perhetö ry, 2020)

Työn tekemisen kohteen määrittelylle aiheutti haasteita se, että perheosastolla pääasiakkaina ovat lapset. Vanhemmat ovat perheosastolla lastensa kanssa äidin tai isän roolissa. Kuitenkin samaan aikaan vanhemmat ovat myös vangin roolissa Vanajan vankilassa. Näiden roolien välillä vanhemmat vaihtelevat jatkuvasti. Perheosastolla rooli oli selkeästi vanhemman ja opinnäytetyöni tutkimuksen kohteeksi määrittelinkin vanhemmat. Tarkoitukseni oli toteuttaa ja ohjata nukketyöpajoja tutkien samalla nukketyöskentelyn käyttömahdollisuuksia vankilan perheosastolla. Lähestyin aihetta voimaantumisen näkökulmasta. Tutkimuskysymyksiä minulla oli kaksi: 1) mahdollistaako nukketyöskentely voimaantumisen kokemuksia perheosastolla oleville vanhemmille ja 2) miten nukketyöskentely näkyy vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa?

Mukana nukketyöprojektissa olivat perheosastolla vankeusrangaistustaan suorittamassa olleiden vanhempien lisäksi osaston työntekijät sekä apuohjaajan että lastenhoitajan roolissa. Käytännössä projektiin kuului alkukysely, neljä nuken rakennustyöpajakertaa, nuken kokeilu leikkien oman lapsen kanssa, loppukysely ja -haastattelu. Suunnitelmat käytännön toteutuksen osalta muuttuivat COVID-19-pandemian vuoksi ja toteutin kahta ensimmäistä kertaa lukuun ottamatta projektin etänä.

Karsikas (2005, s. 38) kuvaa, kuinka Hyvän vankeinhoidon käsikirjassa lähtökohtana on se, että ”vankia tulee auttaa kehittymään vastuuntuntoiseksi yksilöksi. Tämä on mahdollista sitä kautta, että vankia kohdellaan asiallisesti ja hänen ihmisarvoaan kunnioittaen. Vastuullisuuteen rohkaisee myös laitospainostusta täytöntöönpanosta luopuminen ja mielekkäiden toimintojen järjestäminen”. Vankilassa vankien liikkumista ja ihmissuhteita rajoitetaan voimakkaasti. Mielekkästä tekemistä ja tapoja itsensä toteuttamiseen olisi siksi tärkeää löytää, sekä vankeusaikaa että siviilielämää varten. Vanki voi toteuttaa itseään esimerkiksi opiskelun, uskonnollisuuden, lukemisen, musiikin, taiteiden, askartelun tai muun harrastustoiminnan kautta. (Karsikas, 2005, s. 39) Erilaiset itsensä toteuttamisen tavat vahvistavat myös vanhemmuutta tukien vanhemman hyvinvointia. Nukkeprojekti tarjosi itsensä toteuttamiseen hyvän mahdollisuuden erityisesti sen vuoksi, että nukerakennusta voi tehdä hyvin luovasti monella tavalla ja tekniikalla. Jo yksistään se kutsuu luovuutta esille.

Tavanomaisen ompelutyön ja tämän projektin nukkejen valmistamisen ohjaamisen välinen ero oli se, että tässä valmistusprosessissa nukkejen lisäksi itse prosessilla oli tarkoitus ja tietty lähtökohta. Nuket tehtiin omaa lasta varten ja hänen kanssaan käytettäväksi, lisäksi prosessia tarkasteltiin voimaantumisen näkökulmasta. Taustateorianani käytin nukketeatterin teoriaa. Alun perin suunnittelimme perheosastolla nukketeatteriesityksen toteuttamista, mutta käytännön syistä se jäi, sekä resurssi- että aikapulan vuoksi. Vaikka emme toteuttaneet varsinaista nukketeatteriesitystä, nuket tehtiin teatterinuken lähtökohdista: tiettyyn tarkoitukseen ja vuorovaikutuksen välineiksi. Käsitteenä *teatterinukke* olisi kenties tässä työskentelymuodossa osuvampi kuin *nukke*, jos ajatellaan työskentely-

prosessin lähtökohtia. Koska teatteriesitystä ei kuitenkaan toteutettu, käsite saattaisi myös ohjata harhaan. Sen vuoksi käytän opinnäytetyössäni käsitettä *nukke*, joka on monipuolinen, vailla tarkkaa määrittelyä ja lisäksi taipuu monenlaisen työskentelyn kuvaamiseen.

2.1 Tutkimuksen eettisyydestä

Martti Lindqvist (2016, s. 142) pohtii teoksessaan *Auttajan varjo* ammatitiettiikkaa yleisellä tasolla auttamissuhteissa. Hänen mukaansa ammatitiettiikan kivijalka muodostuu tutkimuksesta, rationaalisesta ajattelusta ja ammatillisesta osaamisesta. Auttamissuhteissa aina läsnä oleva riippuvuussuhde vaikuttaa myös siihen, onko asiakkaan osallistuminen todellisuudessa vapaaehtoista. Tämä tulee mielestäni huomioida myös sosiaalialan opinnäytetyöhön liittyvää tutkimusta tehdessä. Mahdollisuus vastustaa ja valita on aina rajattu asiakkaan näkökulmasta (Lindqvist, 2016, s. 142).

Opinnäytetyöni tutkimuksen kohteena olevat vanhemmat ovat tietysin ehdoin sijoitettuna juuri tälle avovankilan perheosastolle. Ensinnäkin vankilassa oleminen ei ole vapaaehtoista. Toiseksi perheosastolla edellytetään, että vanhempi osallistuu osaston toimintaan. Jokainen asiakas myös allekirjoittaa osastojaksosopimuksen, jossa siitä sovitaan. (Kanta-Hämeen perhetyö ry, 2020a) Lindqvist nostaakin esiin, ettei pelkkä suostumus ole eettisesti riittävä perustelu toimenpiteille. Toiminnan on myös palveltava asiakkaan etua mahdollisimman objektiivisesti arvioituna. Lisäksi vastuu säilyy auttajalla tai tutkimuksen tekijällä aina, osallistujan suostumuksesta huolimatta. (Lindqvist, 2016, s. 142) Itse pyrin opinnäytetyön tekemisen myötä siihen, että nimenomaan osastolla oleville vanhemmille on hyötyä työskentelystä. Samalla tutkin ja tavoittelen heidän voimaantumistaan. Työskentely ei ole myöskään tarkoituksella kovin selkeästi ennalta määriteltyä, vaan pyrin vapaaseen, tekijälähtöiseen työtöteeseen, jota itse sitten ohjauksella tuen.

2.2 Kestävän kehityksen näkökulma

Kestävä kehitys liittyy tässä opinnäytetyössä siihen, että nukketyömenetelmän kehittämisen myötä sitä voisi jatkossakin hyödyntää. Perheosaston työntekijät ovat aina paikalla nukketyöskentelyn aikana ja sitä kautta myös osallistuvat prosessiin. Sen myötä he voivat itsekkin mahdollisesti toteuttaa jatkossa saman tyyppistä toimintaa tai hyödyntää joitakin osiita siitä. Myös projektiin osallistuneilla vanhemmilla on mahdollisuus hyödyntää oppimiaan taitoja tulevaisuudessa. Osallistujat oppivat sekä itseltään että konkreettisesti nukan valmistamisesta.

Käytännön työskentelyssä tarkoitukseni oli huomioida kestävän kehityksen näkökulma materiaalivalintojen kautta. Suunnitelmissani oli hyödyntää kierrätysmateriaaleja kirpputoreilta nukkejen rakennusmateriaa-

lina. En kuitenkaan voinut toteuttaa suunnitelmaa, koska juuri materiaalien hankintavaiheessa koronapandemia vaikeutui ja suosituksena oli, että vain välttämättömät ostokset ja matkat tehdään. Lisäksi vankilan ovet sulkeutuivat kaikilta vierailijoilta. Käytännössä oli helpompaa ja turvallisempaa että perheosaston työntekijät tekivät materiaalien hankinnan läheisistä kaupoista.

3 YHTEISTYÖKUMPPANI KANTA-HÄMEEN PERHETYÖ RY.

Toteutin opinnäytetyöni toiminnallisen osuuden Vanajan avovankilan perheosastolla Hämeenlinnassa. Yhteistyötahoni on Kanta-Hämeen perhetyö ry., joka vastaa yksikön toiminnasta. Kanta-Hämeen perhetyö ry. on Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistys. Vanajan vankilan Vanajan osasto on tarkoitettu vankeusrangaistusta suorittaville vangeille. Perheosastolla on myös toinen yksikkö Hämeenlinnan vankilassa tutkintavangeille. Vanajan osaston perheosasto on Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen alainen lastensuojeluyksikkö, missä vanhempi voi suorittaa vankeusrangaistustaan alle kolmevuotiaan lapsensa kanssa. Perheosastolle voi tulla jo raskauden aikana. Perheosasto toimii vankilan tiloissa ja valvonnassa. Vanhemman sijoittamisesta perheosastolle päättää Rikosseuraamuslaitoksen arviointikeskus. Raskaana oleva vanki voidaan sijoittaa osastolle sosiaalihuoltolain mukaisena sijoituksena. (Kanta-Hämeen perhetyö ry, 2020)

Lapsen sijoittamisesta perheosastolle päättää kotikunnan lastensuojelu, ja lapset ovat pääsääntöisesti lastensuojelun avohuollon tukitoimena sijoitettuja. (Kanta-Hämeen perhetyö ry, 2020a) Lastensuojeluviranomaisilta pyydetään lausunto lapsen sijoittamisesta vankilaan vanhempansa kanssa lapsen edun näkökulmasta ja lopullisen päätöksen sijoittamisesta tekee Rikosseuraamuslaitoksen arviointikeskus, jonka alueeseen vanhemman asuinkunta kuuluu (Rikosseuraamuslaitos, 2019, s. 27).

Perheosastolla lapsi on pääasiakas. Lapsen sijoituksen tavoitteet ja työskentelymuodot määritellään lapsen asiakassuunnitelmassa, jonka kokoaa ja jota arvioi lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Vanhemman rangaistusajan suunnitelmassa huomioidaan lapsen mukanaolo ja sen tavoitteet. Kanta-Hämeen perhetyön työntekijät vastaavat osastolla perhetyöstä ja vankilan henkilökunta vastaa rikosseuraamustyöstä. (Rikosseuraamuslaitos, 2019, s. 27)

3.1 Perhetyö

Perhetyön lähtökohtana ovat sosiaalivaltion huolehtimisen ja välittämisen periaatteet, joiden avulla voidaan taata kaikille yhteiskunnan jäsenille perustukea turvallisuuteen ja hyvinvointiin. Perhetyö lähtee perheiden

elämästä johtuvista tarpeista. (Rönkkö & Rytönen, 2010, s. 27) Se on sosiaalihuoltolain mukaista sosiaalipalvelua, joka ei edellytä lastensuojelun asiakkuutta. Perhetyö on yhdistelmä käytännön apua ja psykososiaalista tukea, jossa keskeistä on lapsen edun turvaaminen. Se on sosiaaliohjausta, joka tukee asiakkaan ja hänen perheensä hyvinvointia. Tarkoituksena on vahvistaa perheen voimavaroja ja toimintakykyä, parantaa vuorovaikutustaitoja ja laajentaa sosiaalista verkostoa, tukea vanhemmuutta, ohjata lasten hoidossa ja kasvatuksessa sekä kodin arjen ja arkirutiinien hallinnassa. (THL, 2020a; THL, 2020b) Perhetyö on aina interventio, suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, jonka avulla vaikutetaan perheen elämään. Perhetyötä voidaan määritellä myös perheiden elämäntilanteiden mukaan ehkäiseväksi tai korjaavaksi perhetyöksi tai kriisiperhetyöksi. (Rönkkö & Rytönen, 2010, ss. 29, 278)

Vankilan perheosastolla oleva lapsi on lastensuojelun asiakkaana ja hänen perheensä on oikeutettu saamaan sosiaalihuoltolain mukaista perhetyötä tai lastensuojelulain mukaista tehostettua perhetyötä. Keskeisin ero perhetyön ja tehostetun perhetyön välillä on työskentelyn intensiteetissä. Lastensuojelun tehostettu perhetyö on intensiivinen ja usein perheen kriisitilanteeseen liittyvä tukimuoto. Yksi tehostetun perhetyön elementeistä voi olla kontrolli ja tarvittaessa tukea voi olla saatavilla ympäri vuorokauden. Tehostetun perhetyön piirissä ovat yleensä haastavassa tilanteessa olevat perheet, jotka tarvitsevat erityistä tukea ja ohjausta. Tukimuotoa voidaan käyttää muun muassa huostaanoton tarpeen ehkäisemiseksi. Lastensuojelu voi velvoittaa perheen osallistumaan perhetyöhön, mutta työskentelyn lähtökohtana on aina yhteistyö. Onnistumisen oleellinen edellytys on, että perhe tunnistaa muutostarpeen ja on motivoitunut muutokseen. Kaikessa perhetyössä lähelle asiakasta viety ja perheen omia voimavaroja tukeva työskentely on oleellista. (THL, 2020b)

3.2 Sosiaalialan työ vankilan alueella olevassa lastensuojeluyksikössä

Rikosseuraamusalalla lapsi- ja perhetyölle on olemassa omat linjauksensa. Ne eivät suoraan ohjaa perheosaston toimintaa, sillä perheosastolla on omat toimintaperiaatteensa. Rikosseuraamusalalla valtakunnallisesta ohjauksesta ja työn linjauksista vastaa rikosseuraamuslaitoksen keskuhallintoyksikkö (Keha). Keskushallintoyksikössä on lapsi- ja perhetyölle nimetyt vastuuhenkilöt, jotka seuraavat säännöllisesti linjausten sekä lapsi- ja perhetyön yhdenmukaista ja yhdenvertaista toteutumista yksiköissä. Vastuuhenkilöt myös tukevat alueita lapsi- ja perhetyön kehittämisessä ja tekevät yhteistyötä Sosiaali- ja terveysministeriön ja Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa. (Rikosseuraamuslaitos, 2019, s. 41) Keskeisiä sisältöjä rikosseuraamusalan lapsi- ja perhetyössä ovat vanhemmuuden ja perhesuhteiden tukeminen, yhteydenpidon mahdollistaminen, vanhemmuuden taitojen opettaminen, rikoksettomaan ja päihteettömään elämäntapaan tukeminen sekä alaikäisten tuomittujen kohdalla tehtävä erityistyö. Kuten perheosastonkin työssä, myös rikosseuraa-

musalan lapsi- ja perhetyössä lapsen etu ja oikeudet huomioidaan ensisijaisina vanhemman etuun nähden. (Rikosseuraamuslaitos, 2019, s. 53)

Sosiaalialan työ vankien parissa on muutostyötä ja sen tavoitteena on asiakkaan toimintakyvyn vahvistaminen ja rikoksettoman elämän mahdollistaminen. Vankilasosiaalityön yhtenä tavoitteena on myös huomioida vangin perheen hyvinvointia ja siihen vaikuttavia tekijöitä. (Kaurala & Livari, 2017, ss. 313, 321) Perhesuhteissa ja vanhemmuuden taidoissa on usein kehitettävää. Perhe ja vanhemmuus voivat olla keskeisiä rikoksettonta elämäntapaa tukevia tekijöitä. (Rikosseuraamuslaitos, 2019, s. 32)

Myös vankeuslain (767/2005) mukaisesti vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan. Vangille tehdään rangaistusajan suunnitelma, joka sisältää muun muassa suunnitelman vankilaan sijoittamisesta ja toiminnasta vankeusaikana. Lisäksi laaditaan vapauttamissuunnitelma, jossa arvioidaan vangin edellytyksiä selviytyä vapaudessa ja kartoitetaan hänen palvelutarpeensa siviilissä. (Kaurala & Livari, 2017, s. 318) Vankilan ohjelmatoiminnan rinnalle tarvitaan toimintaa, joka kasvattaa sosiaalista pääomaa ja integroi yhteiskuntaan. (Kaurala & Livari, 2017, s. 322, mukaillen Karsikas, 2014) Erilaiset taidelähtöiset projektit voivat vastata tähän tarpeeseen tarjotessaan mahdollisuuksia voimaantumiseen, osallisuuteen yhteisöissä ja yhteiskunnassa.

Rikosseuraamuslaitoksen Vanajan avovankila on vastuussa vanhemmasta, vanhemman rangaistusajan suunnitelmasta ja suunnitelman käytännöistä. Kanta-Hämeen perhetyö ry on lastensuojelun toimijana vastuussa erityisesti lapsen asioista. Perheosaston asiakassuunnitelma laaditaan yhdessä asiakkaan, perheosaston, vankilan ja lastensuojelun kanssa. Suunnitelmassa määritellään tavoitteet perheosastojaksolle. Osastojakson aikana järjestetään lastensuojelun sosiaalityöntekijän kanssa tapauksia, joissa käydään läpi yhdessä suunniteltuja tavoitteita ja mietitään perheelle sopivia tukitoimenpiteitä perheosastojakson päättymisen jälkeen. (THL, 2020c) Perheosastolla laaditut tavoitteet liitetään vanhemman rangaistusajan suunnitelmaan. Vankilan perhetyön ohjaaja työskentelee perheasioissa vankien kanssa, kun taas perheosastolla työskennellään perheen kanssa. (Welin, 2016, s. 16)

Perheosaston toiminta perustuu lakeihin; vankeuslakiin, lastensuojelulakiin ja lakiin Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä. Toiminta on lapsen oikeuksien ja edun mukaista ja se mahdollistaa turvallisen pysyvän kiintymyssuhteen muodostumista vanhemman ja lapsen välille. Perheosaston vastuualueina on vauvan kasvu ja kehitys, vuorovaikutus, perheen arki ja perhesuhteet, vanhemmuuden kysymykset ja vanhemmuuden stressin hallinta. (Wikgren, 2019)

Perheosastolla on 10 paikkaa. Henkilökuntaa on paikalla joka päivä klo 7–22. Osastolle tuleva vanhempi sitoutuu osallistumaan perheosastolla tapahtuvaan suunnitelmalliseen ja tavoitteelliseen työskentelyyn. Perheosaston vangeilla oman lapsen hoitaminen on täysipäiväistä työtä, eikä heitä veloiteta sen lisäksi osallistumaan muuhun työtoimintaan rangaistusajalla (Welin, 2016, s. 16). Perheosastolla tuetaan perhetyön keinoin vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta ja autetaan vanhempia vastaamaan lapsen tarpeisiin. Keskeinen osa työskentelyä on oman elämäntilanteen pohtiminen ja käytännön asioiden järjestely yhdessä työntekijöiden kanssa. (Kanta-Hämeen perhetyö ry, 2020) Perheosastolla jokaisella lapsella ja vanhemmalla on oma työntekijäpari. Heidän kanssaan vanhempi voi pohtia lapseen liittyviä asioita ja suunnitella esimerkiksi perheen tulevaisuutta, asumiseen ja toimeentuloon liittyviä asioita tai kouluttautumista ja työllistymistä vankeusrangaistuksen jälkeen. Työskentelymuotoina ovat yksilö- ja vanhempi-lapsitapaamisten lisäksi ryhmätapaamiset. (THL, 2020c)

Vanajan perheosastolla tehdään vaativaa vauvatyötä, mikä tarkoittaa, että perheiden elämäntilanteet ovat vaativia ja vaikeita sekä sitä, että työ vaatii erityisosaamista sen vaativuuden vuoksi. Työskentelyssä herätellään kiintymystä, vahvistetaan vanhemman mentalisaatiokykyä, tavoitellaan raskaus- ja vauva-ajan stressin vähentämistä sekä lapsen ja vanhemman terveyden edistämistä. Työskentelyllä pyritään vahvistamaan vanhemman toimijuutta, vähentämään vauvan kaltoinkohtelun riskiä ja katkaisemaan ylisukupolvisia ketjuja. (Wikgren, 2019)

4 VANHEMMAN JA VAUVAN VÄLINEN VUOROVAIKUTUS

Opinnäytetyössäni tarkastelen nukketyöskentelyn vaikutuksia vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen. Perheosaston lapset olivat nukkeprojektin aikaan iältään 5–14 kuukauden ikäisiä ja sen vuoksi tutkin taustateoriaa vanhemman ja vauvaikäisen lapsen vuorovaikutuksesta.

4.1 Vanhemmuus

Kaikissa sosiaalihuollon toimissa, jotka koskevat lasta, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lasten kohdalla on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut parhaiten turvaavat lapsen tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin, mahdollisuuden saada ymmärtämystä sekä iän ja kehitystason mukaisen huolenpidon, turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden sekä itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, § 5)

Vanhemmuus on elinikäinen, aina keskeneräinen prosessi. Vanhemmuus syntyy päivittäin vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa. Se on lapsen näkemistä, hänen tarpeidensa, viestiensä ja tunteidensa tunnistamista ja niihin vastaamista sekä lapsen auttamista niiden tunnistamisessa ja säätelyssä. Vanhemmuus on pieniä arkisia tekoja, lapsen huomiointiin ottamista ja hänestä huolehtimista. Pienen vauvan vanhemman haasteena on synnyttää vauvassa perusluottamus tunne-elämää kohtaan ja tunne yhteydestä, kuulumisesta johonkin. Perusluottamus syntyy hoidon, huolenpidon ja vastavuoroisen vuorovaikutuksen avulla riippuvuus- ja kiintymyssuhteessa vauvan ja häntä hoitavan aikuisen välillä. Vauva saa kosketuksen toivoon elämää kantavana voimana, kun hän voi luottaa, että vanhempi ymmärtää ja vastaa hänen viesteihinsä. Perusturvallisuus ja toivo rakentavat itseluottamusta, hyvää itsetuntoa ja persoonallisuutta vauvassa. Vauvan on myös tärkeää kokea, että vanhempi iloitsee hänestä ja hänen kanssaan olemisesta. Leikki kehittyy vastavuoroisesta ilahtumisesta ja ilahduttamisesta. Toimintaleikkien avulla myös lapsen aistit, käden ja silmän yhteistyö sekä ympäristön hahmottamiskyky kehittyvät. (Rönkkö & Rytkönen, 2010, ss. 124, 129–130)

Varhaislapsuudella on yksilön kehityksen kannalta suuri merkitys. Varhaisessa vuorovaikutuksessa alkavat rakentua aivojen kehitys, lapsen kokemus itsestään ja kokemukset muista. (Bardy, 2013, s. 209) Vauvan ja ensisijaisen kiintymiskohteen välinen vuorovaikutus luo vauvan osallisuutta (Bardy 2013, ss. 210–211). Turvallisen kiintymyssuhteen muodostaminen on alle 3-vuotiaalle keskeinen tarve ja siksi työskentelyssä tämän ikäisten kanssa on tärkeää tukea perusturvallisuuden rakentumista (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen, 2012, s. 37)

4.2 Riittävän hyvä vuorovaikutus

Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivuilla olevassa Lastenneuvolakäsikirjassa on tietoa varhaisesta vuorovaikutuksesta (Vavu). Sen mukaisesti vanhemman ja vauvan välisen varhaisen vuorovaikutuksen laatua voi arvioida kiinnittäen huomiota käyttäytymiseen (käyttäytymisen taso), vuorovaikutuksessa ilmaistuihin tunteisiin (affektiivinen taso) ja siihen, ymmärtävätkö vanhempi ja vauva toisiaan sekä vuorovaikutustilannetta samalla tavalla (psykologinen taso). (THL, 2020d)

Käyttäytymisen tasolla riittävän hyvän vuorovaikutuksen tunnusmerkkejä vanhemman toiminnassa ovat ”katsekontaktin hakeminen ja ylläpito vauvan kanssa, hymyillä ja ilmeillä osoitettu mielihyvä vuorovaikutuksesta vauvan kanssa, puhuminen vauvalle tälle tarkoitetulla normaalilla korkeammalla ja sävyn vaihtelua liioittelevalla äänensävyllä, vauvan pitäminen itseä lähellä sekä vauvan lempeä käsittely siten, että vauvan turvallisuus on koko ajan taattu, vauvan vuorovaikutusaloitteisiin vastaaminen katseella, ilmeillä, kosketuksella ja äänellä sekä vauvan tarpeiden ymmärtäminen ja niihin vastaaminen katseella, ilmeillä, kosketuksella ja äänellä”. Tunnevuorovaikutuksen tasolla riittävän hyvä vuorovaikutus on pääsään-

töisesti joko myönteistä tai neutraalia. Kielteisiäkin tunteita voi olla hetkittäin, mutta vanhemman kielteiset tunnereaktiot ovat kuitenkin suhteessa lapsen ikään ja toimintakykyyn, eivätkä ne johda vauvaa vahingoittavaan toimintaan. Psykologisella tasolla vauvan kannalta hyvässä vuorovaikutuksessa vanhempien toiminnassa ja ajatuksissa esiintyy hyväksyvää, lämmintä suhtautumista vauvaan, kykyä asettaa omat tarpeet tarvittaessa syrjään, kyky asettua vauvan asemaan myötätuntoisesti, vauvan tunteiden ymmärtäminen ja niihin vastaaminen tilanteen mukaisesti. (THL, 2020d)

Vauvan näkökulmasta riittävän hyvässä vanhempi-vauva-vuorovaikutussuhteessa vanhempi ymmärtää vauvan fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia tarpeita riittävästi. Vanhempi myös vastaa vauvan tarpeisiin niin, ettei vauva joudu kestäämään liian pitkäkestoisia ja voimakkaita kielteisiä kokemuksia tai tunteita, esimerkiksi ruoan tai lohdutuksen odottamista liian pitkään. Käyttäytymisen tasolla vauva ilmaisee tunteitaan kasvojensa ilmeiden vaihtelulla, äänтелеe, elehtii raajoillaan, hakee vanhemman katsetta ja vastaa vanhemman katsekontaktiin. Tunneilmaisun tasolla vauva vastaa vanhemman tunteisiin, jakaa omia tunteitaan vanhemman kanssa ja tyyntyy vanhemman lohdutettaessa häntä. Psykologista tasoa voi arvioida vauvan näkökulmasta hänen reaktioitaan havainnoimalla. (THL, 2020d)

Vuorovaikutus ei ole riittävän hyvällä tasolla, jos sitä on liian vähän, eivätkä vauvan sosiaaliset ja psyykkiset tarpeet tule täytetyksi, vaikka fyysisistä tarpeista huolehdittaisiinkin. Riittämättömästä vuorovaikutuksesta kertovat esimerkiksi ruoan, puhtauden tai levon riittävyyden laiminlyönti, tunnevuorovaikutuksen latteus tai kielteisyys ja vähäinen seurustelu vauvan kanssa. Käyttäytymisen tasolla vanhemman toiminnassa huolestuttavia merkkejä ovat vähäinen katsekontaktin hakeminen vauvan kanssa, väsynyt vuorovaikutuspuhe tai puheen puuttuminen kokonaan, mielihyvän vähäisyys vauvan kanssa seurustellessa ja vauvan välinpitämätön, konemainen, torjuva tai vihamielinen käsittely. Riittämättömässä vuorovaikutuksessa tunneilmaisuuksi voi olla vanhemman puolelta laimeaa ja ilotonta, pelon tai ahdistuksen sävyttämää, myönteisestä tunteesta äkisti ärtymykseksi tai kiukuksi muuttuvaa. Psykologisella tasolla huolestuttavia merkkejä ovat esimerkiksi vanhemman avoimesti ilmaisema viha, kielteiset ajatukset vauvasta ja vihamielinen vauvan käsittely. (THL, 2020d)

Vuorovaikutuksen pitkäaikaisesta puutteellisuudesta voi kertoa vauvan käytöksessä muun muassa haluttomuus tai kyvyttömyys hakea ja ylläpitää katsekontaktia, kasvojen ilmeiden vaihtelun vähentyminen tai loppuminen, ääntelyn ja liikehännän vähäisyys, hidas reagointi ärsykkeisiin, ärtyneisyys, tyytymättömyys sekä ongelmat nukkumisessa ja syömisessä. Huolestuttavia merkkejä ovat vauvan passiivisuus ja kontaktihaluttomuus. (THL, 2020d)

Kim S. Golding (2014, ss. 108, 244) kuvaa teoksessaan Hoitava kiintymys – terapeutminen vanhemmuus Hugesin (1997) esittelemää PACE-asennetta. PACE-ajattelun pohjana on vanhemman kyky virittäytyä lapsen kokemukseen, sovittaa itsensä lapsen tunnetilaan ja auttaa lasta tuntemaan yhteyttä vanhempaan. PACE-asette syventää suhdetta itseen ja sen myötä myös lapseen, auttaen vanhempaa sitoutumaan emotionaalisesti lapseen ja olemaan tämän saatavilla. PACE tulee sanoista Playfulness, Acceptance, Curiosity, Empathy – leikkisyys, hyväksyntä, uteliaisuus ja empatia. Nukketyöskentelyssä ollaan erityisesti leikkisyyden alueella. Nukketyömenetelmän tavoite on vahvistaa vanhemman ja lapsen vuorovaikutussuhdetta juuri leikkisyyden kautta. Yhdessä olosta nauttimisen, leikkisän, vastavuoroisen ja empaattisen vuorovaikutuksen kautta lapsi ja vanhempi voivat kokea yhteyttä toisiinsa. Vuorovaikutukseen pohjaava leikki osoittaa lapselle hänen erityisyytensä, rakastettavuutensa ja merkityksellisyytensä toiselle. (Golding, 2014, s. 140)

5 VOIMAANTUMINEN

Empowerment-käsite on suomennettu muun muassa toimintakykyistymiseksi, voimistumiseksi, vahvistumiseksi, valtaistumiseksi, täysivaltaistumiseksi, väkevoitymiseksi sekä voimaantumiseksi. (Antikainen 1996, s. 253) Siihen liittyy usein kykenevyyttä, hallintaa ja myös mukautumista. Hokkanen (2009, s. 317) kuvaa voimaantumista Adamsin vuonna 1996 esittämän empowerment-määritelmän mukaisesti. Voimaantumisen ”avulla yksilöiden, ryhmien ja yhteisöjen on mahdollista vaikuttaa elinolosuhteisiinsa ja muuttaa niitä, saavuttaa haluamiaan asioita, kohentaa elämänsä laatua ja auttaa myös toisia näissä pyrkimyksissä”. Voimaantumista voi Räsänen (2014, ss. 10–11) mukaan tarkastella kolmella eri tasolla; yksilölähtöisellä, yhteisölähtöisellä tai yhteiskuntapolitiikan tasolla. Opinnäytetyössäni tarkastelen voimaantumista yksilötasolla.

5.1 Yksilön voimaantumisen prosessi

”Voimaantuessaan ihminen oppii ymmärtämään mitä on olla minä, mitä on tämä maailma ja mitä on olla minä tässä maailmassa”. Prosessina voimaantuminen etenee siten, että ensin ihminen tarkastelee maailmaa mahdollisuuksineen, sitten määrittelee, millainen itse haluaa olla ja millainen nykyhetkessä todellisuudessa on, sitten määrittelee millainen todellisuudessa voisi olla ja lopuksi toteuttaa suunnitelmansa. Voimaantuneisuus tarkoittaa kykyä saavuttaa tavoitteita, aikaansaada vaikutuksia ja tyydyttää omia tarpeitaan. Siihen kuuluu lisäksi kyky ymmärtää toisen ihmisen näkökulmaa ja tuntea myötätuntoa. Voimaantuneisuus voi olla sitkeyttä, pitkäjänteisyyttä, rohkeutta, huolellisuutta, itsehillintää, tarkkuutta, vastuullisuutta ja sanojen ja tekojen ykseyttä. Voimaantumisen

tavoitteena on vahvistaa elämänhallintaa, osallistumista ja vastuuntunnetta. (Räsänen, 2014, ss. 9–13).

Voimaantuminen on aina henkilökohtainen, sisäinen prosessi, eikä toista ihmistä voi kukaan muu voimaannuttaa. Kuitenkin toisen ihmisen voimaantumista voi mahdollistaa erilaisin keinoin, sopivia olosuhteita luoden. Voimaantuminen on tavoite ja prosessi, jossa yksilöitä, ryhmiä, perheitä ja yhteisöjä autetaan löytämään ja käyttämään heistä itsestään ja heidän ympäristöstään löytyviä resursseja ja välineitä (Karsikas, 2005, s. 34 mukailen Saleebeyta 1997, ss. 8–9).

Karsikas (2005, s. 34) määrittelee, että voimaantuminen on ihmisen kasvua vastuunottamiseen elämästään sekä ihmisen toimintavoiman kasvua, joka taas johtuu ihmisen omasta kehittämisestä ja ympäristön mahdollisuuksista. Jotkin ympäristöt ja toimintatavat ovat voimaannuttavampia kuin toiset ja siksi voimaantumisen kannalta on merkittävää, minkälaiseen yhteisöön kuuluu. On tärkeää pyrkiä tunnistamaan tekijöitä, joilla voidaan lisätä ihmisen positiivisen kasvun mahdollisuuksia ja kehittää yksilön voimavaroja ja resursseja, jotta sitä kautta voitaisiin saada aikaan voimaannuttavia ympäristöjä. (Karsikas 2005, s. 34) Nukketyöskentelyn avulla pyrin luomaan voimaantumista mahdollistavan paikan ja tilan.

Antikainen (1996, s. 253) on tutkinut voimaantumista oppimiskokemusten kautta. Merkittävät oppimiskokemukset ovat Antikaisen mukaan muutostapahtumia ja voivat sisältää luovan tuotoksen, työn, luovaa toimintaa tai uuden merkityksen syntymisen. Antikainen (1996, ss. 253, 274) kuvaa, että voimaantumisessa on kyse sekä yksilön itsemäärittelyn muutoksesta että sosiaalisen osallistumisen kautta tapahtuvasta muutoksesta. Voimaantumista voi edistää identiteetin muutos esimerkiksi rikosten tekijästä kuntoutujaksi tai opiskelijaksi (Karsikas, 2005, s. 39 mukailen Tourunen 2000, 63).

Tavoitteenani on, että nukketyöpajoissa kaikilla olisi mahdollisuus olla juuri sellainen kuin on tai haluaa olla. Toki fyysisesti ollaan vankilan osastolla, mutta se määrittää vain työskentelyn lähtökohtia ja ympäristöä. Itse nukketyöskentelyn prosessin kannalta sillä ei välttämättä ole suurtakaan merkitystä, ainakaan siihen ei kiinnitetä erityistä huomiota. Nukketyöskentely tarjoaa tilan, jossa voi valita itse roolinsa tasavertaisessa ryhmässä.

5.2 Voimaantumisen mahdollistaminen

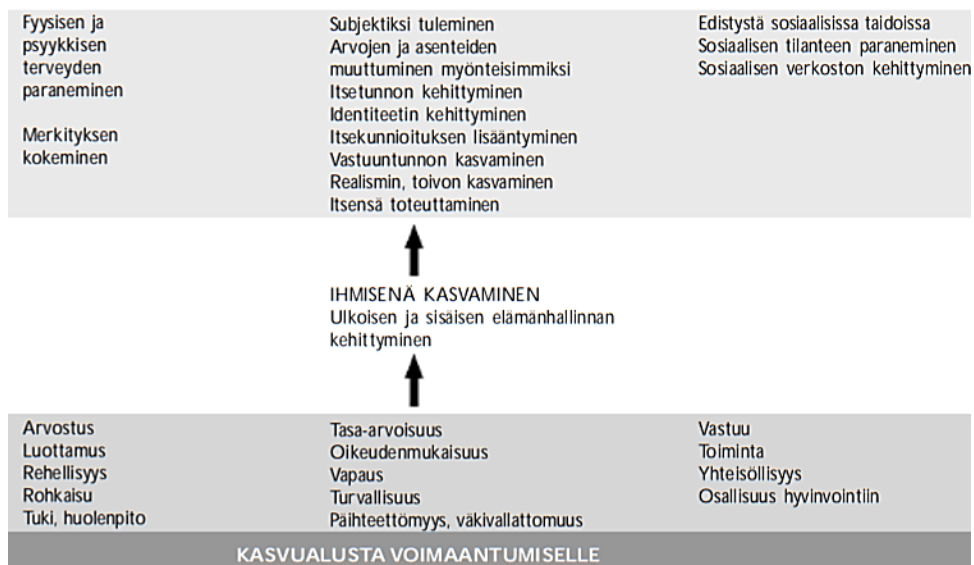
Oma työtapani on voimavaroja vahvistava ja ratkaisukeskeinen. Näistä lähtökohdista huomio kiinnittyy erityisesti ihmisen mahdollisuuksiin ja vahvuuksiin, työskentelyssä on läsnä toiveikkuutta ja uskoa ihmisen kykyyn selviytyä ja ratkaista itse oman elämänsä suunta. Siksi voimaantuminen on mielekäs lähtökohta – se ei ole ongelmakeskeinen vaan vahvuuksiin ja muutokseen huomion kiinnittävä lähestymistapa.

Voimaantuessaan yksilö aktivoituu päättämään itse asioistaan ja kantaamaan vastuuta, toimimaan itsenäisesti. Yksilöstä tulee asiantuntija ja työskentelytapa on asiakasläheinen. (Somerkivi, 2000, ss. 178–179). Yksilön äänen kuuleminen on keskeistä voimaantumisprosessissa (Siitonen, 1999, s. 86). Asiakkaan tarinaa on tärkeää kuunnella ja ymmärtää ettei asiakas itse ole ongelma, mutta hänellä voi olla ongelmia. Asiakkaan tulee olla työntekijän parina sosiaalityössä, palveluiden tulee perustua asiakkaan tarpeisiin ja toiminnan olla läpinäkyvää. (Karsikas, 2005, s. 41 muokailen Rose 2003b)

Sisäisen voimantunteen, voimaantumisen rakentumisen kannalta merkityksellisiä ovat Siitosen (1999, ss. 93, 107) mukaan vapaus, hyväksyntä, turvalliseksi koettu oppimiskonteksti, kannustava ilmapiiri, kollegiaalisuus, tasa-arvoisuus, arvostus ja luottamus. Valtaistumisen näkökulmasta sosiaalityö lähtee siitä, että jokaisella yksilöllä on kykyjä ja vahvuuksia, jotka tulisi ensin tunnistaa ja sitten kehittää ja vahvistaa. Sopivassa ohjauksessa ja riittäväillä resursseilla yksilöllä on mahdollisuus kasvaa ja muuttua. (Rose, 2003, ss. 201–202)

Lindqvist (2016, ss. 66–68) kuvaa persoonaa itsetajuseksi ihmisolennoksi, joka saa erityislaatuisuutensa ja sisäisen potentiaalinsa käyttöön kasvunsa kautta ja tuo niitä toiminnassaan näkyviin: ”Persoonan kasvu on paljolti vapautumista yhä spontaanimpaan itseilmaisuun mahdollisimman laajalla ja vivahteikkaalla rooliskaalalla”. Lindqvistin mukaan ihminen on samaan aikaan sekä oman menneisyytensä kantaja, että tulevaisuutensa hahmottaja. Jokaisessa tilanteessa ihminen virittyy sellaiseen itseilmaisuun, ja rooliin, joka on juuri hänelle mielekäs.

Karsikas (2005, s. 42) on tehnyt koosteen teorian tiedon muun muassa Neufeltin & Grimmetin (1994), Peasen (2002), Rodwellin (1996), Rogersin (1961), Rosen (2003a), Rostilan (2001), Saleebeyn (1997) ja Siitosen (1999) pohjalta ihmisen voimaantumisen; mikä ympäristössä edistää ihmisenä kasvua ja mistä tekijöistä voimaantumisen kokemus koostuu (Kuva 2).

Kuva 2. Ympäristön kasvualusta voimaantumisprosessille ja voimaantumisen tuntomerkkejä. (Karsikas, 2005, s. 42)

Vankeinhoitojärjestelmään sisältyy paljon vankeja alistavia piirteitä, jotka eivät siksi ole voimaannuttavia. Kuitenkin voimaannuttaviakin piirteitä vankilasta löytyy, esimerkiksi monipuolinen toiminta ja päihteettömyyden mahdollisuus. Hallituksen esityksen (263/2004vp) mukaisen vankeinhoiton tavoitteen ”lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan” toteutumista voisi tukea muun muassa voimaannuttavalla tavalla järjestetty toiminta. Jotta vankilayhteisössä voimaantumista voisi edistää, yhteisön tulisi olla päihteeton, turvallinen sekä ihmistä arvostava. (Karsikas, 2005, ss. 146, 153) Perheosasto on yksi tällainen voimaantumista mahdollistava, turvallinen paikka.

Karsikas (2005, s. 147) kuvaa, kuinka ihmistä tulisi pyrkiä motivoimaan elämänmuutokseen ja sitä tukevaan toimintaan. Ihmisen itsensä tulisi asettaa tavoitteensa ja siihen pyrkiessä huomioida omia voimavarojaan. Iso elämänmuutostavoite on pitkä prosessi, joka vaatii etenemistä osatavoitteiden kautta. Sellainen toiminta on voimaannuttavaa, joka etenee asteittain oman motivoitumisen kautta. Motivoitumista taas voisi edistää muun muassa sen osoittaminen, että ihmistä ei yritetä painostaa muuttamaan elämäntapaansa.

Vangin rooli leimaa ja siitä irtautuminen voi olla haastavaa. Identiteetin muutosta voisi helpottaa vankila-aikana omaksuttu uusi rooli, kuten opiskelijan rooli. (Karsikas, 2005, s. 40) Perheosastolla vangit saavat olla selkeästi vanhemman roolissa. Opinnäytetyössäni työpajoihin osallistujat olivat ensisijaisesti nukkeprojektin luovaan työskentelyyn osallistuvia vanhempia. Työpajojen aikana heidän vankiroolinsa jäi taka-alalle, ainakin omasta ohjaajan näkökulmastani. Perheosaston erityisyytenä on juuri se,

että vankeusajan olosuhteet on tehty mahdollisimman tavanomaisiksi ja paikkana perheosasto on hyvin kodinomainen.

6 NUKKETYÖSKENTELYN MAHDOLLISUUKSIA

Nukke voi tarjota samaistumiskohteita, toimia välittäjänä tunteille ja apuvälineenä ihmisten välisessä kohtaamisessa vähentäen jännitystä ja lisäten uskallusta puhua. Nukke voi asettua erilaisiin rooleihin ja olla vaikka aktiivinen toimija tai sivustaseuraaja. (Taras-Vaulasvirta, 2003, ss. 6, 8) Nukke voi olla ”diplomaatti ja liittolainen, totuuden torvi, hauska anarkisti, tunteita herättävä oman mielikuvituksen esiin kutsuma ja muokkaama tervetullut vierailija” (Halme & Susi, 2018, s. 26). Sekä katsoja että nukken käyttäjä voi tunnistaa nukken tunteita ja samaistua niihin samalla oppien uusia näkökulmia ja tapoja kohdata erilaisia tilanteita. (Taras-Vaulasvirta, 2003, s. 8) Nukkea käyttäessä ei välttämättä tarvita sanoja, vaan ilmaisu voi rakentua liikkeestä, äänimaailmasta, rytmistä ja visuaalisuudesta.

Baricin (2017) mukaan nukke on itsessään ”tyhjä”, sopivasti vajavainen ja tarvitsee ihmisen apua alkaakseen elää ja ollakseen todellinen. Kun aktivoimme mielikuvituksemme nukken käyttöön, otamme sen tarinan omaksemme ja nukke alkaa puhua meille omien tunteidemme kautta. Nukke toimii kuin peili ja heijastaa meihin sen, mitä itse nukessa näemme.

6.1 Luovuus ja taidelähtöisyys

Tarvainen (2020) määrittelee osuvasti luovaan työskentelyyn liittyvää yksilön sisäistä prosessia. ”Kaikki mikä syntyy käsieni kautta, kulkee minun tahtoni, minun ajatuksieni ja minun tunteitteni kautta, ja siten työhöni ja sen tulokseen liittyy aina minun laatuani, oli työ mikä tahansa. - - - Kaikki, mitä luon, luo samalla minua” (Tarvainen, 2020).

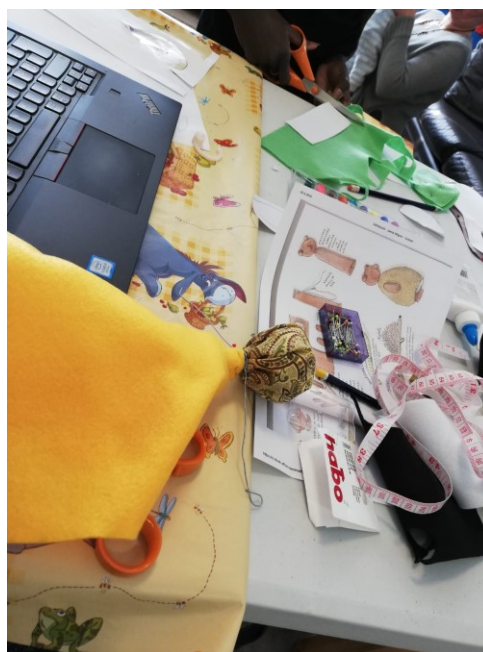
Taidelähtöiset menetelmät on yleiskäsite eri taidemuotojen hyödyntämiselle menetelmänä esimerkiksi sosiaalialan työssä. Menetelmien tarkoitus on vaikuttaa tai saada muutosta aikaiseksi osallistujien ajattelussa ja toiminnassa. Taiteen tekeminen, taidetyöskentely tuottaa taideteoksen, kun taas taidelähtöisissä menetelmissä keskiössä on taiteen keinoin toteutettava prosessi. Prosessi voi herättää tunteita, ajatuksia, muistoja, se voi synnyttää keskustelua ja yhteisen pohdinnan kautta voi löytyä uutta ymmärrystä esiin nousevista asioista. Taidelähtöisten menetelmien hyödyntämisen tavoitteena on rohkaista luovuuteen ja herätellä uusia ajatuksia ja oivalluksia, uusia tapoja nähdä ja kokea. (Lehikoinen & Vanhanen, 2017, s. 10, Rönkä, 2011 mukailen)

Sinikka Pöllänen on kerännyt tietoa mekanismeista, joilla käsityö voi toimia terapeuttisesti. Hänen ajatuksensa sopivat myös nukketatterityö-

hön. Sekä käsityössä että nukketeatterissa on hyvin vahvasti läsnä käsin työstäminen, muodon antaminen ja konkreettisten materiaalien käyttö. Toimintaa, joka vahvistaa yksilön olemassaoloa ja minuuden rakentumista, edistää itseilmaisua ja psyykkistä terveyttä voidaan pitää terapeuttisena. (Pöllänen, 2008, s. 92) Myös nukketeatteri voi tarjota Pölläsen (2008, s. 101) esittämän mukaisen kontekstin terapeuttiselle muutokselle, kun tarjotaan ohjausta, joka tukee hyvinvointia tai kuntoutusta nukketeatterin keinoin ja taiteellisena prosessina.

Taide laajentaa perspektiiviä, lohduttaa ja rohkaisee, auttaa saamaan kosketuksen omaan tilanteeseen juuri nyt ja voi siksi auttaa haastavissa elämäntilanteissa (Halme & Susi, 2018, s. 26). Nukketyöskentelyn lähtökohta taidelähtöisenä menetelmänä on ihmisen luovuus. Luovuutta voi määritellä monella eri tavalla. Itse ajattelen luovuutta jokaisen ominaisuutena, monenlaisissa tilanteissa esiintyvänä ajattelun joustavuutena. Se ei rajaudu vain taiteelliseen työskentelyyn. Lindqvist (2016, s. 79) kuvaa luovuutta jokaisen ihmisen omana itsenä elämisen tapana: ”Luovuutensa alueella ihminen tunnistaa itseään, on omassa käytössään ja vapautuu rikkaaseen itseilmaisuuun vuorovaikutuksessa oman ympäristönsä kanssa.” Nukketyöskentely antaa mahdollisuuden luovuuden käyttämiseen (Kuva 3).

Luovuuden ehtona on luopua tietystä osasta ulkoista turvallisuutta ja heittäytyä kohti tuntematonta päämäärää. Jos lopputulos on tiedossa, prosessi ei voi olla luova. Luovuuden resurssit ovat aina läsnä ihmisessä itsessään ja hänen ympäristössään. Luovuus on meissä asuvan lapsen elintilaa ja liikkuma-aluetta; seikkailua ja ihmettelyä, tunne- ja aistiherkkyyttä, innostusta ja ehdotonta luottamusta. (Lindqvist, 2016, ss. 80–82)

Kuva 3. Ideointia ensimmäisessä nukketyöpajassa. (Kanta-Hämeen perhe-työ ry, 2020)

Taiteen vaikuttavuutta on pohdittu myös Suomen vankiloissa, mutta soveltavan taiteen vaikutusten ja vaikuttavuuden mittareita ei ole laadittu niin, että niiden avulla taiteen toimintaperiaatteita voisi hahmottaa. Taide mielletään usein ajankuluksi ja puuhasteluksi ennemmin kuin varsinaiseksi menetelmäksi, jonka vaikutuksia voisi mitata. Suomessa järjestäytynyt taidetoiminta ei ole päässyt alkuun vankiloissa, ja keskustelu sen tiimoilta sekä osallistuva tutkimus ovat alkutekijöissään. Tulevaisuudessa toiminnan lisääntyessä myös tutkimuksen tarve aiheesta kasvaa. (Menard, 2018, s. 19)

Iso-Britanniassa taidepainotteinen kuntoutus taas on tavallista. Englannissa ja Walesissä hallitus tekee toimeksiantoja, tukee taloudellisesti ja tapaa säännöllisesti kansallista taidealan yritysten yhtymää, National Alliance for Arts in Criminal Justice. Myös Skotlannissa hallitus koordinoi ja rahoittaa taiteiden ja oikeuden strategiaa. Britanniassa toimii myös Koestler Trust -hyväntekeväisyysjärjestö, joka ainoana maailmassa järjestää vuosittain kansallisen taidekilpailun motivoitakseen vankeja luoviin saavutuksiin ja toisaalta tuodakseen saavutukset näkyviksi koko kansalle. (Robertson, 2016, s. 291)

The Arts Alliancen (2011) esitteessä *What Really Works? Arts with Offenders* kirjoittajat esittävät, että taidepohjaiset kuntoutusmuodot vaikuttavat neljällä eri osa-alueella. Ensiksi ne tarjoavat konkreettisen tavoitteen, jota kohti voi edetä. Toiseksi taidepohjaiset kuntoutusmuotojen avulla osallistujat saavat sellaisia uusia taitoja, jotka muuten ovat vaikeasti harjoiteltavia, esimerkiksi keskittyminen, kurinalaisuus ja yhteistyötaidot. Kolmantena osa-alueena on vastuun kantaminen. Projekteissa otetaan vastuuta sekä omasta käyttäytymisestä ja kehittämisestä että muista ryhmäläisistä. Tekojen seuraukset tulevat käsiteltäviksi välittömästi ryhmätilanteissa. Neljänneksi taidepohjaiset kuntoutusmuodot antavat mahdollisuuden kehittää uusia ihmissuhteita ja yhteenkuuluvuutta ryhmässä, sillä prosessin aikana toisiin ihmisiin muodostuu intiimi ja luottamukselle perustuva suhde. Sen myötä itsestä ja muista oppii asioita, joita vankilassa tavallisesti saatetaan pitää piilossa. Taidepohjaiset kuntoutusmuodot myös tavoittavat ryhmiä, jotka eivät muuten hakeutuisi kuntoutusohjelmiin tai osallistuisi koulumaisesti toimiviin ryhmäaktiviteetteihin. (Menard, 2018, s. 18)

6.2 Nukketyöskentelyn ulottuvuuksia

Taras-Vaulasvirta (2003, s. 20) kuvaa nukan lumouksen piilevän siinä, että esittäjä alkaa elää mukana nukan tunteita ja tarinaa. Nukan kautta avautuu mahdollisuus käsitellä pelkoja, konfliktitilanteita ja muita vaikeita asioita. Rene Baker (2012) tarkastelee artikkelissaan *Puppets and objects – Medium and mediator* nukketeatteria symbolisen kommunikaation muotona, joka toimii itseilmaisua vapauttavana keinona. Hänen mukaansa nukke on väline ja välittäjä. Hauskanpidon lisäksi nukke- ja esineteatterin tekemisestä on psyykkisiä ja sosiaalisia hyötyjä. (Baker, 2012, s. 103)

Baker vertaa nukketeatteria myös tavalliseen teatteriin ihmisnäyttelijöineen. Hänen mukaansa ihmisnäyttelijään verrattuna nukkea eivät rajoita ihmisvartalon mahdollisuudet – nukke voi näyttää miltä vain ja tehdä mitä vain. Jotkin hahmot voivat olla myös uskottavampia, kun ne toteutetaan nukken avulla, esimerkiksi erilaiset fantasiahahmot. Nukken käyttäjän oma olemus ei rajoita nukkea mitenkään, vaan nukke on oma erillinen itsensä. Nukketeatterinukke voi olla ”mikä tahansa objekti, jota käytetään tehden se eläväksi”. Nuket stimuloivat tekijässään empatiaa ja samaistumisen kokemuksia, kun nukentekijä tulee itsekin osaksi nukkea herättäessään sen henkiin. Nukketeatterin voima terapeuttisena välineenä perustuu nukken antamaan suojaan käyttäjänsä egolle sekä mahdollisuuteen tuoda oma sisäinen maailma esiin ja tietoisuuteen nukken maailman kautta. Nukkien käyttäminen on ilmaisun tapa. (Baker, 2012, ss. 103–109, 112, 119)

Erilaisten identiteettien kokeileminen ja itseilmaisuus luovat tilaisuuksia keskustelulle ja tunteiden jakamiselle toisten kanssa. Nukken kautta tunteita voi kokeilla turvallisesti, koska tunteet ovat nukken eivätkä esittäjän omia. Voimaantumista tapahtuu nukkien mahdollistaessa motivaatiota ja keinoja tehdä tunteet näkyviksi. Jo pelkästään nukken käyttäminen vahvistaa itsevarmuutta heti kun käyttäjä herättää nukken eloon ja saa sen toimimaan, liikkumaan ja puhumaan haluamallaan tavalla. Nukketeatteri on monimuotoista ja tarjoaa loputtomasti mahdollisuuksia luovuuden esiin nostamiselle, riippumatta omista taidoista tai esteettisestä taitavuudesta. (Aronoff, 2005, ss. 118–119)

6.3 Nukken käyttäminen lapsen kanssa – tarinan mahdollisuudet

Tarinat voivat olla vaikuttava työväline rakennettaessa suhdetta lapsen kanssa. Tarinan jakaminen on ainutlaatuinen, yhdistävä kokemus ja mahdollinen alusta kiintymyssuhteen kehittymiselle. Tarinoita voidaan käyttää ilmaisemaan empatiaa ja hyväksyntää sekä lapsen itseyttä kehityksen vahvistamisessa. (Golding, 2014, ss. 246–247) Tarinoita on kaikkialla ja leikki itsessään sekä koostuu tarinoista että luo yhteistä elämäntarinaa. Jo hyvin pienen lapsen leikissä näkyy tarinallisuus. Nukkeprojektin myötä tarinoiniin astuu mukaan uusi, lapsen ja vanhemman yhteisesti luoma hahmo.

Taiteen samoin kuin leikin kautta on mahdollista kokeilla valintojen tekemistä ja tarkastella erilaisia tekoja sekä saada kokemuksia hallinnasta. Nukketyöskentelyyn kuuluu aina nukken hallitseminen, ja työskentely tarjoaa mahdollisuuksia hallinnan tunteen saavuttamiseen. Työskentely mahdollistaa toistoa ja muutosten tekemistä niin pitkään, kunnes tekijä saavuttaa hallinnan tunteen suhteessa kokemuksiinsa. Nukken käyttötapa antaa lukuisia mahdollisuuksia tekojen ja valintojen tutkimiselle. Nukketeatterin avulla voi tutkia ihmisten välisiä suhteita ja kiintymystä. Nukketeatteri on leikillistä taidetyöskentelyä ja siinä tapahtuvan vuorovaikutuk-

sen kautta voi saada kokemuksia empatiasta ja hoivaamisesta. Vuorovai-
kutusta tapahtuu sekä nukan ja katsojan että nukan ja nukan käyttäjän
välillä. Nukketeatterityön myötä voi käsitellä myös esillä olemisen, näky-
väksi ja hyväksytyksi tulemisen tarpeita. (Passmore-Godfrey, 2005, s. 168;
Koivula, 2014, s. 26)

Nukketeatterin terapeuttinen voima perustuu siihen, että asioita pysty-
tään käsittelemään ulkoisen objektin, nukan kautta. Esimerkiksi lapsi voi
leikkiessään nukella antaa sille erilaisia rooleja ja tehtäviä. Samalla esille
nousevat lapselle sillä hetkellä tärkeät asiat ja tunteet. Sillä tavalla nukke
voi auttaa itseilmaisussa ja sisäisten vaikeiden asioiden purkamisessa.
(Peltonen & Tawast, 2009, s. 275)

6.4 Nukketyö sosiaalialan työn parina

Aiheena voimaannuttavaa nukketeatteria on tutkittu melko vähän Suo-
messa, sillä aiheesta ei löydy juurikaan kirjallisuutta. Sama tilanne on lä-
hikäsitteen, terapeuttisen nukketeatterin kanssa. Kuitenkin nukketeatte-
rimenetelmän käyttöä ja sen vaikutuksia pohtivaa kirjallisuutta on julkais-
tu Suomessakin. Yksi suomalaisen nukketeatterin uranuurtajista, nukke-
teatteritaiteilija Maija Baric on julkaissut muun muassa kirjan *Nukketeat-
teria!* vuonna 1996. Jo kirjaa kirjoittaessaan Maija Baric oli toiminut nuk-
keteatterin eri ammateissa yli 30 vuoden ajan suunnittelijana, tekijänä,
näyttelijänä, ohjaajana ja opettajana. Kirjassaan hän jakaa kokemustietoa
nukkejen ja nukketeatteriesityksen rakentamisesta. (Baric & Louhi, 1996,
s. 6) Käytimme Baricin kirjaa työskentelyn alkuvaiheessa, ideoiden herät-
telijänä ja kirjasta löysimme myös konkreettisia ohjeita osallistujien ide-
oiden toteuttamiseksi.

Myös Maija Baricin tytär säveltäjä-muusikko, ohjaaja-käsikirjoittaja sekä
varjo- ja nukketeatteritaiteilija Maria Baric on työskennellyt nukketeatte-
rin parissa pitkään. Hän on perustanut Maria Baric Company – voimaut-
tavan taiteen äärellä ry:n. Nukketeatteri Sampo ry:ssä toimiessaan Maria
Baric on vinyt kollegansa Nemanja Stojanovicin kanssa voimaannuttavan
nukketeatterin esityksiä muun muassa nuorisokodeissa ja sijaisperheissä
eläville lapsille, muistisairaille ikäihmisille, nuorille sekä maahanmuuttaja-
taustaisille lapsille ja nuorille Voimauttava arki -hankeen puitteissa vuosi-
na 2018–2020. (Baric, 2017)

Nukketeatteritaiteilijat Halme ja Susi (2018) ovat toteuttaneet projektin,
jossa he tuottivat ja koostivat tietoa nukketeatterimenetelmän käytöstä
hoitokodeissa ja avopalveluyksiköissä; ensi- ja turvakodilla, lasten kun-
toutusyksikössä, muistisairaiden vanhusten palvelukodissa sekä kehitys-
vamma-alan tuki- ja kuntoutusyksikön kehitysvammapsykiatrisessa yksi-
kössä ja neuropsykiatrisessa yksikössä. He koostivat työhönsä *Kohtaami-
sia nukketeatterin keinoin – Kokemuksia vuorovaikutteisesta nukketeatte-
rista* materiaalia, joka liittyy nukketeatterimenetelmän käyttöön suoma-

laisissa hoitolaitoksissa ja avopalveluyksiköissä. (Halme & Susi, 2018, s. 26)

Nukketeatterimenetelmää on hyödynnetty yksilö- ja ryhmätyöskentelyn lisäksi taideterapiassa, kuntoutuksessa, ohjauksessa ja kasvatuksessa (Koivula, 2014, s.7). Erilaisiin tarkoituksiin on kehitelty nukkehahmoja, muun muassa Leevi-Loviisa, joka on työntekijä Ensi- ja turvakotien liitolla. Leevi-Loviisa on nukkekaveri, jonka kanssa ja avustuksella lapset voivat käsitellä väkivaltakokemuksiaan. Nukke perustuu ideaan vertaisesta. Sillä itsellään on samankaltaisia kokemuksia kuin lapsilla joita se kohtaa, ja se voi siten auttaa lasta tunnistamaan ja sanoittamaan kokemuksia. Nuken avulla asioiden kohtaaminen on turvallista, kun niitä ei tarvitse käsitellä suoraan. Leevi-Loviisa-nuken ihmistyöparina työskentelee Maaret Parviainen, jolla on myös ekspressiivisen taideterapeutin koulutus. (Siljamäki, 2019, s. 35)

Pesäpuu ry:llä on myynnissä Leevi-Loviisan kaltainen Salapoliisi Mäyrä - nukke. Nukke voi hyödyntää vaikkapa kotona tai työssä apuvälineenä. Yksilötyössä Mäyrän roolin ideana on olla vahvistamassa lapsen osallisuutta ja tuomassa turvallisuutta kohtaamisiin. Mäyrä voi auttaa lasta sanoittamaan tunteitaan, tuoda rohkeutta puhumiseen ja toimia lasten ajatusten välittäjänä tai tukihenkilönä neuvottelussa. (Pesäpuu ry, 2020)

Tarvainen (2020) kuvaa vielä yhtä erilaista lähestymistapaa nukketeatteriin: ”Hoidollisessa nukketeatterissa pyritään herkistämään aisteja, tasa-painottamaan tunteita ja kehittämään mielikuvitusta. Taiteellinen työ, leikki muiden kanssa, musiikki, tarinat ja sadut, ruokkivat sielua ja kehittävät tervettä minäkuvaa.” Tarvainen työskentelee Tampereella taideterapeuttina ja henkisen terapian ohjaajana. Hän tuottaa yhteistyössä Teatteri Vekkuliketun kanssa terapeutteja nukketeatteriesityksiä ja pitää hoidollisia nukketeatteri- ja taidekursseja eri puolilla Suomea. (Tarvainen, 2020)

7 NUKKETYÖPAJAT VANKILAN PERHEOSASTOLLA

Tässä luvussa käyn läpi, miten nukkeprojekti vankilan perheosastolla käytännössä eteni ja miten työskentely sujui. Projektin tapaamisia oli yhteensä viisi. Jokainen tapaaminen ja työpajakerta kesti kahdesta kolmeen tuntiin, riippuen osallistujien määrästä. Nukenrakennustyöpajat toteutettiin ensimmäistä videovälitteistä tapaamista lukuun ottamatta yksilöohjauksina. Tarkoituksena oli valmistaa nukke ja sen valmistumisen jälkeen kokeilla sen käyttämistä oman lapsen kanssa.

7.1 Nukkeprojektin aloitus – suunnittelu alkaa

Ensimmäisen kerran kävin perheosastolla joulukuussa 2019 vierailulla ja keskustelemassa tulevasta projektista. Tuolloin paikalla oli kaksi projektiin osallistuvaa vanhempaa ja kolme perheosaston työntekijää.

Varsinaisesti nukkeprojekti käynnistyi suunnittelutapaamisella maaliskuun 2020 puolivälissä. Silloin paikalla oli kaksi työntekijää ja kolme vanhempaa, joista kaksi jatkoi projektissa mukana. Kerroin opinnäytetyön ja tutkimuksen tarkoituksesta ja lähtökohdista. Sen jälkeen osallistujat saivat aloittaa projektiin virittäytymisen täyttämällä kyselylomakkeet, joiden avulla jokainen pohti omaa tilannettaan ja voimaantumisen taitojaan. Luin myös lähdekirjallisuudesta poimimani tekstipätkän, joka mielestäni johdattelee ajattelua voimaantumisen pohtimisen suuntaan:

Voimaantuessaan ihminen oppii ymmärtämään, mitä on olla minä, mitä on tämä maailma ja mitä on olla minä tässä maailmassa (Räsänen 2014).

Keskustelimme projektin käytännön tavoitteesta, nukken valmistamisesta. Pohdimme, mihin tarkoitukseen nukken voisi tehdä, minkälainen se voisi olla ja mitä kukin osallistuja nukellaan haluaisi viestiä. Esittelin erilaisia nukkerakennustapoja ja tekniikoita, materiaaleja ja rakenteita, katselimme nukketeatteri- ja nukkerakennuskirjoja. Keskustelimme vanhempien toiveista ja pohdimme yhdessä erilaisia vaihtoehtoja. Osallistujat pohtivat nukken tärkeimpiä ominaisuuksia, millä tekniikalla toteutus olisi mieluisinta ja minkälaisista materiaaleista nukken haluaisi rakentaa. Mahdollisuuksia nukkerakentamisessa on rajattomasti ja jokainen sai vapaasti suunnitella omaa nukkeaan.

Nukken ominaisuuksista tärkeänä nousi esille nukken käytettävyys vauvaikäisen lapsen kanssa, esimerkiksi pienelle lapselle tarkoitetussa nukessa ei voi olla helposti irtoavia osia. Sen vuoksi vanhemmat päättivät tehdä nukken kankaasta ja valitsivat toteutustavaksi ompelun käsin ja ompelukoneella. Suunnitelmissa oli tässä vaiheessa sekä marionettia, käsinukkea että sorminukkea.

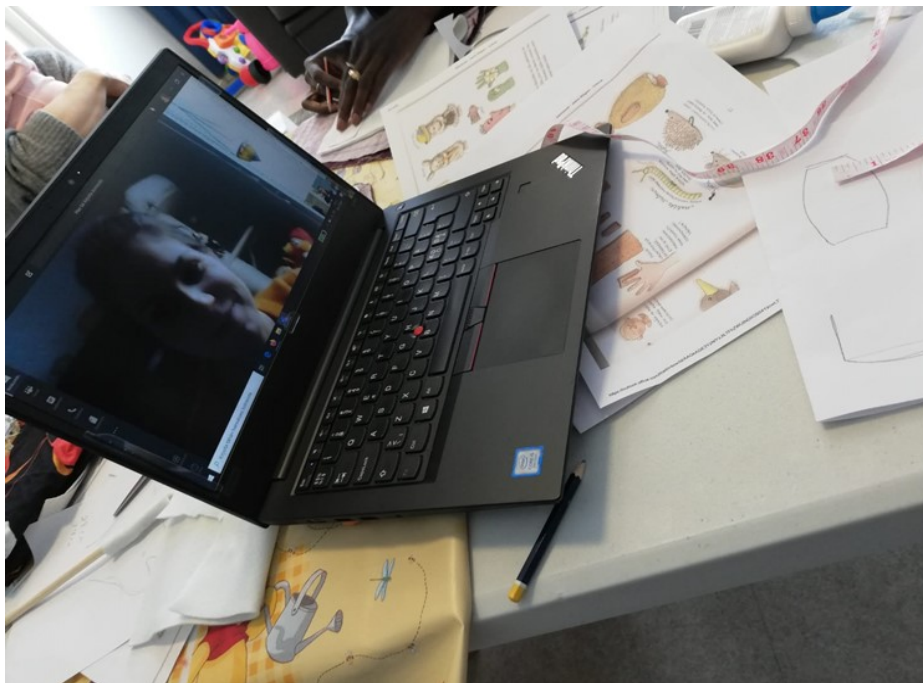
Nukken muodosta ja ulkonäöstäkin alkoi herätä ideoita. Jokainen osallistuja aloitti pohdinnan siitä, minkälaista nukkea alkaa konkreettisesti toteuttaa seuraavalla tapaamiskerralla kahden viikon kuluttua ja minkälaisia materiaaleja sitä varten tarvitaan. Osallistujilla oli aikaa kehitellä ideoitaan seuraavien kahden viikon ajan ennen seuraavaa kokoontumista ja nukken rakentamisen aloittamista.

Olin itse varautunut tekemään tässä vaiheessa, ennen seuraavan työpaikan toteutumista, materiaalihankintoja. Tarkoitukseni oli hyödyntää kirpputorien valikoimaa ja omaa kangaskokoelmaani. Tilanne kuitenkin muuttui tässä vaiheessa projektia COVID-19-pandemian vaikeutuessa. En

enää voinutkaan mennä perheosastolle paikan päälle. Asia ratkaistiin niin, että perheosaston ohjaajat kävivät puolestani ostoksilla ja hankkivat kankaita ja muita tarpeellisia materiaaleja kangaskaupasta ja marketista. Lisäksi osaston vastaavan ohjaajan kangasvarastoista löytyi aarteita, joita osallistujat saivat hyödyntää ja myös perheosastolla oli erilaisia tarpeellisia materiaaleja ja tarvikkeita muun muassa vanua, nappeja, lankaa ja neuloja.

7.2 Kankaat ja muodot – nukkerakennus alkaa

Nukkerakennustyöpajojen toteutukseen tuli heti alkuun suuria muutoksia. Koska COVID-19-pandemian vuoksi kaikki vierailut vankilan perheosastolle kiellettiin, en voinut mennä lainkaan paikan päälle ohjaamaan työpajoja. Pohdimme asiaa perheosaston vastaavan ohjaajan kanssa. Punnitsimme vaihtoehtoina joko toteutustavan muutosta tai työpajojen siirtämistä tulevaisuuteen. Oma toiveeni oli toteuttaa työpajat suunnitellun aikataulun mukaisesti, koska projekti oli jo ehtinyt käynnistyä. Myös opintojeni valmistumisen kannalta työskentelyn toteutus kevään aikana oli tärkeää. Myös perheosaston toiveena oli, että tilanteesta huolimatta projekti saataisiin toteutettua. Juuri poikkeustilan vuoksi perheosastolle kaivattiin lisää toimintaa ja virkistystä. Siellä myös odotettiin jo innoissaan nukkerakennuksen alkua. Päädyimme siihen, että pidän työpajat etäyhteyden välityksellä ja perheosaston työntekijöiden avustuksella. Käytännössä olin paikalla etänä videovälitteisesti (Kuva 4).

Kuva 4. Nukkeyöpajassa läsnä perheosaston ohjaaja, lapsi, vanhempi ja työpajan ohjaaja videovälitteisesti. (Kanta-Hämeen perhetyö ry, 2020)

Osastolle oli tässä vaiheessa tullut yksi uusi vanhempi lapsensa kanssa, Hänen kanssaan kommunikointi sujui englanniksi tai hänen äidinkielellään, jota en osaa kovin hyvin. Käänsin englanniksi ja hänen äidinkielellään alkukyselyn, jonka lähetin perheosastolle sähköpostitse hänelle välitettäväksi ja täytettäväksi ennen työskentelyn alkua.

Ensimmäinen työpaja järjestyi siis etänä, videovälitteisesti ohjaten (Kuva 5). Perheosastolla oli käytössä kannettava tietokone, joka oli tuotu työskentelytilan keskellä olevalle pöydälle. Osallistujina työskentelyssä oli kolme vanhempaa ja yksi työntekijä. Osallistujat olivat asettautuneet pöydän ympärille ja sen edessä olevalle sohvalle. En nähnyt kaikkia kerralla, mutta ääni kuitenkin kuului hyvin. Perheosaston työntekijät olivat valmistelleet työpajan laittamalla erilaisia kankaita ja muita materiaaleja esille ja perheosaston vastaava ohjaaja oli tuonut oman ompelukoneensa osastolle käyttöön.

Aloitimme kierroksella jonka aikana jokainen kertoi vuorollaan, miltä projektin aloitus tuntui. Sen jälkeen työskentely jatkui suunnitellen ja piirtäen luonnoksia nukeista. Näytin esimerkkeinä erilaisia sormi-, käsi- ja marionettinukkeja ja tarkemmin niiden rakenteita. Jokainen osallistuja suunnitteli omaa nukkeaan omassa tahdissa ja minä autoin etäyhteyden kautta. Kävin vuorotellen jokaisen kanssa läpi suunnitelmaa ja annoin vinkkejä ja ohjeita etenemistä varten, jos osallistuja niitä toivoi. Työskentelyaika oli kolme tuntia ja jo ensimmäisellä kerralla jokainen osallistuja aloitti tekemään käsinukkea; kaksi koiraa ja pöllö alkoivat valmistua.

Kuva 5. Ideointia ja nukkerakennuksen aloittelua. (Kanta-Hämeen perheyö ry, 2020)

Työpajan lopuksi kävimme vielä yhteisen kierroksen tunnelmista ja tekemisen käytännöistä. Osallistujat olivat tyytyväisiä työpajaan. Työpajan kesto, kolme tuntia, tuntui kuitenkin monesta turhan pitkältä ja seuraavaa kertaa varten sovimmekin, että porrastetaan työskentelyä niin, että kaikille jää noin puolitoista tuntia työskentelyaikaa. Minä olen etäyhteyden päässä kolmen tunnin ajan ja osallistujat toisessa päässä kukin vuorollaan. Se, miten vanhemmat pystyvät osallistumaan tekemiseen riippuu muun muassa työntekijöiden määrästä, sillä he auttavat työpajojen aikana lastenhoidossa. Lisäksi lasten päivän uni- ja ruokarytmit vaikuttavat vanhempien mahdollisuuksiin osallistua. Sovimme, että ennen seuraavan työpajan aloitusta perheosastolla paikalla olevat vanhemmat ja työntekijät päättävät yhdessä työskentelyn aikatauluista, ja sopivat vuoroista.

7.3 Pää, silmät ja kuonot – nuket alkavat saada muotonsa

Toisen nukerakennustyöpajan aluksi kävimme läpi osastolla sovitun työskentelyjärjestyksen ja aikataulun. Vanhemmat osallistuvat vuorotellen ja jokaisella oli tunti aikaa. Minä olin koko ajan työskentelyssä läsnä etäyhteyden kautta.

Nyt kun työpaja toteutui yksilötyöskentelynä, minusta tuntui kuin olisin istunut saman pöydän ääressä tekijän kanssa kasvotusten. Tällä kerralla en kuullut lainkaan ääniä taustalta, kuten edellisellä kerralla. Työskentelytila oli sama ja näin muiden ihmisten liikkuvan silloin tällöin osallistujan takana. Kuulin kuitenkin vain osallistujan äänen. Kokemus oli melkoisen intensiivinen. Oli mukava työskennellä yksilötyöskentelynä, tekijöiden kanssa jutellen ja aina yhteen ihmiseen ja asiaan kerralla keskittyen.

Nukkejen rakentuminen eteni ja työskentely sujui hyvin. Työntekijöillä oli ompelukokemusta ja he toimivat tärkeänä apuna. Kun itse pystyin vain selostamaan ohjeita sanallisesti, paikalla oleva työntekijä pystyi näyttämään konkreettisesti, mitä tulee tehdä (Kuva 6). Kun yksi osallistujista halusi kokeilla elämänsä ensimmäistä kertaa ompelukoneella ompelua, häntä piti opastaa melkein kädestä pitäen koneen kanssa. Hämmästyttävää oli, että osallistuja oppi heti, miten ompelukone toimii ja osasi ommella saumoja yhteen vain muutaman yrityksen ja erehdyksen kautta.

Tämän työpajan jälkeen mietin, mahtaako aika nukkejen rakentamiselle riittää. Aiemmin suunnitellun kolmen tunnin sijasta jokaisella vanhemmalla olikin nyt vain yksi tunti työskentelyaikaa yhdellä työpajakerralla. Tapaamiskertoja oli sovittuna neljä, ja niistä suunnitelmissa nukerakennuskertoja kolme. Jokaiselle kerralle oli varattuna kolme tuntia, eli yhteensä yhdeksän tuntia nukerakennusta. Nyt kun suunnitelma muuttui yksilötyöskentelyksi ensimmäisen ryhmäkerran jälkeen, jokaiselle vanhemmalle jäikin yhteensä aikaa vain viisi tuntia. Yksilötyöskentely oli kuitenkin osallistujien kannalta hyvä ratkaisu ja melkein välttämätöntä ja siksi perusteltu valinta. Koska aika nukkejen tekemiselle lyheni lähes puoleen yhtä osallistujaa kohti, sovimme perheosaston vastaavan ohjaajan

kanssa, että vanhemmat voisivat halutessaan tehdä nukkeja myös muina aikoina, työpajojen välillä. Olin suunnitellut, että viimeinen tapaamiskerta olisi varattu nukkejen kokeilua, palautteen antamista sekä haastattelujen pitämistä varten. Kuitenkin nukan valmistuminen oli tärkeää koko työskentelyn kannalta. Muutin siksi suunnitelmaa siten, että viimeinenkin kerta varattiin nukan rakentamiseen, jolloin työskentelyaikaa saatiin vielä yksi tunti lisää jokaiselle osallistujalle, lukuun ottamatta yhtä vanhempista, joka oli lähdössä pois perheosastolta ennen viimeistä kertaa.

Kuva 6. Ompelun ohjausta etänä. (Kanta-Hämeen perhetyö ry, 2020)

7.4 Siivet, korvat ja nappisilmät – nuket alkavat valmistua

Kolmas nukanrakennustyöpaja järjestettiin jälleen etänä videovälitteisesti ja yksilötyöskentelynä. Sovimme etukäteen ajat niin, että yhtenä iltana ohjasin kahta vanhempaa vuorotellen ja seuraavana aamuna kolmatta, kaikkia taas tunnin ajan. Työskentely sujui hyvin ja työt etenivät. Käsineket rakentuivat pala palalta, osa kerrallaan (Kuvat 7 ja 8).

Kuva 7. Koiranuken osien leikkaaminen kankaasta itse piirretyn kaavan avulla. (Kanta-Hämeen perhetyö ry, 2020)

Yksi vanhemmista oli lähdössä perheosastolta ja tämä oli hänen viimeinen työpajakertansa. Hän päätti viimeistellä toisen suunnittelemistaan nukeista. Prosessin alussa hänen tarkoituksenaan oli tehdä vanhempilapsi-nukkepari. Niistä vanhempaa esittävä nukke olisi ollut omakuvanukke. Muutoksista ja aikataulun kiristymisestä johtuen hän päätti jättää omakuvanukkeen kokonaan tekemättä ja käytti ajan keskittyen aloitetun nukan, sorminukan valmistamiseen. Nukke tulikin muutamaa kulmakarvaa vaille valmiiksi.

Kuva 8. Pöllön silmät ja jalat valmistuvat. (Kanta-Hämeen perhetyö ry, 2020)

7.5 Nuket valmistuvat – viimeinen nukketyöpaja

Kaksi vanhempaa oli viimeisellä kerralla mukana ja molemmilla oli jälleen tunti aikaa työskentelyyn. Tällä kerralla huomasi, että etäohjaukseen oli tullut jo vähän rutiinia ja osallistujien kanssa työskentely oli tuttua. Työt etenivät hyvin ja kumpikin sai nukkensa pientä viimeistelyä vaille valmiiksi. Muutama käsinommel jäi tehtäväksi itsenäisesti ohjauksen päätyttyä.

Opinnäytetyön tavoitteiden kannalta yksi tärkeä tavoite toteutui – jokainen ehti tehdä nukan valmiiksi (Kuva 5). Huolimatta siitä, että työskentelyaika vähentyi alun perin suunnitellusta melkein puoleen, työt valmistuivat. Onneksi suunnitelmissani oli hiukan joustovaraa ja viimeisen sovitun tapaamisen sisältöä pystyi muuttamaan. Viimeisellä tapaamiskerralla oli tarkoitus kokeilla yhdessä valmiiden nukkejen käyttöä ja haastatella osallistujia. Poikkeusolosuhteissa nukkejen kokeilu ei olisi kuitenkaan onnistunut yhteisesti koko ryhmän kanssa ja haastattelut taas pystyimme hyvin siirtämään muuna aikana ja puhelimitse toteutettaviksi. Nyt osallistujat saivat tarvitsemaansa lisäaikaa nukkerakennukselle tuon viimeisen kerran ajan, juuri riittävästi.

7.6 Eläinnuket leikkivät – valmiit nuket heräävät eloon leikin kautta

Nuken valmistumisen jälkeen jokainen osallistuja täytti kyselyn voimaantumisen uudelleen ja sen jälkeen perheosaston työntekijöiden kanssa sovittuna ajankohtana kuvattiin video, jossa vanhempi ja lapsi leikkivät nukella (kuva 9). Lopuksi haastattelin vanhempia puhelimitse 29.4.2020, muutamaa viikkoa työpajojen päättymisen jälkeen.

Yksi vanhemmista oli jo ehtinyt leikkiä nukella lapsen kanssa ennen nukun valmistumista. Viimeisellä nukerakennuskerralla lapsi oli todella kiinnostunut nukesta ja olisi halunnut sen leikkiin, eikä olisi malttanut antaa vanhempansa ommella nukkea valmiiksi. Tämä vaikutti hyvältä alulta, kiinnostus nukkea kohtaan oli syntynyt. Vanhemman ja lapsen vuorovaihteisessa leikissä nuket heräsivät eloon. Koska itse en pystynyt havainnoimaan lapsen ja vanhemman leikkihetkiä paikan päällä, perheosaston työntekijä tai vanhempi itse kuvasi videon leikkihetkestä lapsen kanssa.

Videoaineisto koostui kolmesta n. viisi minuuttia pitkästä videosta. Anoin sähköpostitse ohjeet videoiden kuvaamiseen, mutta toteutus ei vastannut täysin niitä. Käytännön syistä kuvaajina toimivat eri työntekijät ja yhdellä videolla vanhempi itse. Videot olivat lyhyempiä, mitä olin toivonut. Se johtui siitä käytännön syystä, että lapset olivat niin nuoria, ettei ollut mahdollista saada heidän huomiotaan keskittymään pitkään samaan leikkiin. Videot olivat kuitenkin hyviä otoksia leikkihetkestä lapsen kanssa. Ja vaikka kuvausjärjestelyjen vuoksi niistä ei lopulta pystynytkään tekemään kovin toisiinsa vertailtavissa olevaa tulkintaa, ne toimivat hyvin täydentävänä materiaalina tutkimuksessa.

Kuva 9. Valmis pöllö-käsinukke. (Kanta-Hämeen perhetyö ry, 2020)

8 TUTKIMUSMENETELMÄT

Opinnäytetyöni on toiminnallinen ja tutkimukseni laadullinen. Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään tutkimaan yksittäistapauksia ja osallistujien näkökulma korostuu. Tutkittavien kokemukset ovat keskeisiä ja tutkimuksen yhtenä ”tehtävänä on antaa teoreettisesti mielekäs tulkinta tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä” (Puusa & Juuti, 2011, ss. 47–48). Pyrin saamaan tietoa haastateltavien kokemuksista menetelmän käytön osalta ja sen soveltuvuudesta työskentelyyn, jonka tavoitteena on voimaantuminen sekä vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen tukeminen.

Aineistoa tutkimuksen tekoa varten hankin kyselyn, haastattelun ja videomateriaalin havainnoinnin avulla. Lisäksi sain käyttööni työpajoista otettuja valokuvia täydentämään aineistoa. Valokuvia otti pääasiassa perheosaston vastaava ohjaaja ja hänen poissa ollessaan muut ohjaajat.

Käytännössä prosessi eteni niin, että maaliskuussa pidimme nukerakennuksen suunnittelutapaamisen (12.3.2020), jonka jälkeen alkoivat nukerakennustyöpajat. Ennen ensimmäistä nukerakennustyöpajaa osallistujat vastasivat kyselylomakkeeseen voimaantumisen taidoista. Työpajoja järjestettiin yhteensä neljä kertaa (26.3., 2.4., 9.4. ja 16.4.2020). Kolmeen niistä osallistuivat kaikki vanhemmat. Työpajojen jälkeen osallistujat täyttivät uudelleen voimaantumisen taitoja koskevan kyselyn ja heistä kuvattiin video, jossa he käyttivät valmistamaansa nukkea leikkiessään lapsensa kanssa. Tämän jälkeen, kahden viikon sisällä, haastattelin vielä jokaista vanhempaa puhelimitse.

8.1 Aineistonkeruu

Opinnäytetyötä varten sain tutkimusluvut Kanta-Hämeen Perhetyö ry:ltä, Rikosseuraamuslaitokselta ja lisäksi osallistujilta ennen projektin aloitusta. Kaikki perheosastolla olleet vanhemmat osallistuivat kaikkiin prosessin vaiheisiin, mukaan lukien tutkimusta varten tehtyihin kyselyihin, haastatteluun ja dokumentointiin. Pohdin tutkimuksen asetelmaa ja aitoa mahdollisuutta valita. Koska perheosastolla olevat vanhemmat eivät olleet paikalla omasta tahdostaan, oliko heillä aidosti mahdollisuus päättää osallistumisestaan tähän nukkeprojektiin? Minulle välittyi kuitenkin alusta asti aitoa halua olla mukana ja intoa osallistua prosessiin. Myöskään mistään keräämästäni aineistosta ei noussut esille haluttomuutta olla mukana, vaan päinvastoin kaikki kertoivat pitäneensä projektista.

Opinnäytetyöprosessini aikana COVID-19-pandemia vaikeutui Suomessa ja se vaikutti myös nukkeprojektin toteutukseen huomattavasti. Live-ryhmätapaamisten sijaan työpajat järjestettiin etänä videovälitteisesti. Pohdin videovälitteisiin työpajoihin siirtymisen aikaan myös loppuhaastattelun kohtaloa ja suunnittelin toteuttavani sen kyselynä sähköpostitse.

Kertoessani suunnitelmistani perheosaston vastaavalle ohjaajalle sain kuitenkin vinkin, että haastattelu olisi luultavasti antoisampi menetelmä sekä minulle että osallistujille. Vastaava ohjaaja arvioi, että haastattelun kautta vanhemmilta saisi syvällisempiä vastauksia ja lisäksi haastattelut olisivat tärkeitä hetkiä vanhemmille. Niinpä pysyin alkuperäisessä suunnitelmassa ja toteutin haastattelut – kuitenkin puhelimitse kasvokkaisten haastattelujen sijaan. Valinta oli lopulta oikein hyvä, ja haastatteluista sain paljon hyödyllistä materiaalia tutkimukseen ja itse haastattelutilanne oli opinnäytetyön aiheeseen sopiva. Koin myös tärkeäksi tarjota mahdollisuuden omista kokemuksista keskustelulle, sekä voimaantumisen että koko prosessin suhteen. Haastattelu oli sopiva päätös prosessille.

8.1.1 Kysely voimaantumisen taidoista

Perheosastolla olevien vanhempien aika on rajallista ja työskentely voi milloin tahansa keskeytyä, sillä lapset ovat pääasiassa koko ajan läsnä tilanteessa. Perheosastolla olevien vanhempien ensisijainen ja tärkein työ on vanhemmuus. Nämä lähtökohdat mielessä etsin aineistonkeruumenetelmää, joka olisi nopea ja helppo toteuttaa, ja joka samalla johdattelisi vastaajia pohtimaan tutkimuksen lähtökohtaa, kokemusta omasta voimaantumisesta.

Voimaantumisen teoriaa lukiessani löysin erilaisia valmiita testejä, joita voi hyödyntää oman henkilökohtaisen voimaantumisen arvioinnissa. Sopivin tämän tutkimuksen tarkoitukseen oli Räsänen (2014, s. 289) kehittämä testi, joka mittaa voimaantumisen taitoja. Valitsin testin, koska se on laaja-alainen ja siinä käydään läpi erilaisia voimaantumisen kokemukseen liittyviä osa-alueita muun muassa itsenäisyyttä, itsetuntemusta, omien tunteiden tiedostamista ja ihmissuhteissa olemisen tapoja yhteensä 20 kysymyksen avulla (Liite 1.). Kysymyksistä 19 on monivalintakysymyksiä ja yksi avoin kysymys. Monivalintakysymysten kohdalla vastaaja arvioi omia taitojaan kyseisellä alueella ja antaa vastauksen numeroasteikolla 1–5, jossa 1 = huono ja 5 = erittäin hyvä. Näistä numeroista laskeaan kyselyn yhteispistemäärä.

Muokkasin osaa kyselyn kysymyksistä hieman selkeämmiksi muokaten sanamuotoja, vähentäen johdattelua ja tiivistäen kysymyksiä. Pyrin siihen, että tulkinnanvaraa olisi mahdollisimman vähän. Alku- ja loppukyselyssä oli samat monivalintakysymykset, joista tulospistemäärä muodostui. Lisäksi kyselyn lopussa oli yksi avoin kysymys, jota muokkasin vastaamaan projektin alkua ja loppua. Tarkoitukseni oli verrata ennen projektia ja sen jälkeen annettujen vastausten pisteiden keskiarvoja.

Alkukyselyn aikana, projektin aloituskerralla olin itse paikalla tilanteessa. Valitsin tietoisesti toteutuksen niin, että olen läsnä. Halusin ensinnäkin luoda vapaamuotoisen tilanteen, jossa voimaantumisesta olisi mahdollisuus keskustella yhteisesti ja näin virittäytyä teemaan. Halusin olla paikalla, mikäli kyselylomaketta täyttäessä olisi herännyt tarkentavia kysymyk-

siä, joista olisi sitten mahdollisesti yhdessä voitu keskustella. Selkeänä etuna tilanteessa, jossa tutkija on paikalla on se, että tutkijalla on tilanteessa mahdollisuus kontrolloida vastaajien käyttäytymistä, tarkentaa kysymyksiä ja vastaajilla on mahdollisuus kysyä (Valli, 2015, s. 90). Alun perin tarkoitukseni oli olla paikalla myös loppukyselyn aikana. Se ei onnistunut, sillä poikkeustilanteen vuoksi kaikki vierailut vankilaan kiellettiin. Kysely toteutettiin niin, että jokainen täytti sen itsenäisesti sen jälkeen, kun oma nukke oli tullut valmiiksi.

Sain hyvin vastauksia kyselyihin. Vastausprosentti yhteensä molempien kyselykertojen kaikkiin kysymyksiin oli 96,7 %, ja vain neljä yhteensä 120 kysymyksestä jäi vastaamatta.

8.1.2 Havainnointi videoilta

Suunnittelemani ja tutkimukseen olennaisesti liittyvä prosessin seuraminen ja ryhmän työskentelyssä mukana oleminen jäi poikkeustilan vuoksi kokonaan pois. Alun perin suunnitelmissani oli tarkkailla sekä voimaantumisen kokemuksia että vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta osallistuvan havainnoinnin avulla. COVID-19-pandemian vuoksi piti kuitenkin keksiä jotain muuta. Ensimmäisellä tapaamisella, suunnittelukerralla olin läsnä, mutta en tuolloin vielä päässyt aloittamaan varsinaisesti osallistuvaa havainnointia. Työpajoissa olin läsnä etäyhteyden kautta ja näin useimmiten vain vanhemman, sillä vaikka lapsi olisi ollutkin vieressä ei hän yleensä näkynyt kamerassa.

Osallistuvan havainnoinnin tilalle perheosaston vastaava ohjaaja ehdotti, että ohjaajat voisivat kuvata nukken käyttötilanteita videolle jokaisen lapsi–vanhempi - parin kanssa. Perheosastolla pyrittiin välttämään tilanteita, joissa olisi paljon ihmisiä paikalla ja siksi perhekohtainen työskentely myös nukkeja käyttäessä olisi perusteltua. Idea oli mielestäni oikein hyvä ja päätimme toteuttaa videokuvaukset niin, että ohjaajat kuvaisivat jokaista vanhempaa lapsensa kanssa siinä vaiheessa, kun nukket olisivat valmiita. Vastaava ohjaaja ehdotti myös, että kuvaustilanteessa voisi leikkiä jonkin laululeikin ja sovimme niin. Lisäksi esitin toiveen siitä, että kuvausta tehtäisiin ohjatun leikin lisäksi vapaasta leikistä niin, että saisin materiaalia siitä, kuinka vanhempi ja lapsi käyttävät nukkea osana vuorovaikutusta, ilman valmista käsikirjoitusta. Lähetin suuntaa antavan ohjeituksen sähköpostitse perheosaston työntekijöille.

Havainnointia ennen on hyvä perehtyä aiheeseen riittävästi, jotta tietää, minkälaisia asioita havainnoi. Tutkimusaiheesta olisi hyvä työstää itselleen omaan mieleen tutkijan työkaluiksi ”virtuaaliset tarkkailusilmälasit”. (Aarnos, 2015, s. 166) Oman tutkimukseni kannalta oli lopulta hyödyllistä, että havainnointi tapahtui projektin jälkeen. Siinä vaiheessa olin ehtinyt syventyä teemoihin ja tutkia taustateoriaa, johon havainnointia saattoi peilata. Havainnointi kytkee saatua tietoa kontekstiin ja asiat voidaan nähdä oikeissa yhteyksissään. Kyselyn ja teemahaastattelun kautta saa-

daan selville johonkin ilmiöön liittyviä normeja, kun taas havainnointi tuo esiin sen, minkälaista käyttäytymistä normeihin liittyy. Havainnoinnin avulla saatu tieto voi myös syventää jonkin muun menetelmän avulla kerättyä tietoa. (Grönfors, 2015, ss. 149–150)

Käytännössä osa videoista kuvattiin työntekijän kanssa ja osa itsenäisesti. Fyysinen poissaoloni tilanteesta aiheutti sen, etten pystynyt kontrolloimaan kuvausta tai antamaan ohjeistusta kuvaushetkellä. Vaikutin tilanteeseen sen verran, että videot kuvattiin pyynnöstäni ja tiettyä tarkoitusta varten. Järjestelyissä oli puolensa. Toisaalta oli aivan hyvä, että kuvaushetki oli vapaamuotoinen, toisaalta taas tutkimuksen luotettavuuden kannalta olisi ollut tärkeää, että kaikki kuvaukset olisi tehty yhdenmukaisesti ja saman kaavan mukaisesti, ehkä myös saman kuvaajan toimesta tai vaihtoehtoisesti niin, että jokainen vanhempi olisi kuvannut itse videon.

8.1.3 Haastattelut puhelimitse

Projektin lopuksi toteutin haastattelut puhelimitse. Pohdin toisen työpajakerran jälkeen ajan riittävyttä ja ehdotin perheosaston ohjaajalle, että viimeinen kerta, joka oli varattu palautteelle ja haastatteluille voisi olla parempi käyttää nukkejen viimeistelyyn, mikäli ne olisivat kesken. Perheosaston puolesta aikataulusta oli mahdollista joustaa, ja vanhemmat voisivat hyvin antaa haastattelut sopimuksen mukaan myöhemminkin. Sovimme, että en tee haastatteluja viimeisellä työpajakerralla vaan sen jälkeen. Tavoitteena oli tehdä haastattelut 1–2 viikon sisällä nukun valmistumisesta ja se toteutui.

Haastattelun idea pohjautuu siihen, että kun halutaan tietää, mitä joku ajattelee jostakin asiasta, sitä kysytään. Haastattelu on keskustelua, jonka aikana tutkija pyrkii saamaan selville haluamansa asiat. Haastattelumenetelmää voidaan määritellä sen mukaisesti, kuinka tarkasti kysymykset on muotoiltu etukäteen ja kuinka paljon tutkija ohjailee tilannetta. (Eskola & Vastamäki, 2015, ss. 27, 29) Tutkimuksessani toteutin puolistrukturoidun haastattelun. Tein haastattelukysymykset valmiiksi, jotta kaikkien haastateltavien kanssa tulisi käytyä ainakin tietyt tutkimuksen tavoitteisiin liittyvät asiat läpi. Vastausvaihtoehtoja en antanut valmiiksi, vaan vastaajat muodostivat vastauksensa vapaasti. Teemahaastattelun mukaisesti annoin tilanteen edetä myös vastaajan ehdoilla; eri kysymyksistä ja teemoista keskusteltiin sen mukaan, miten vastaaja lähti niistä puhumaan. Keskustelu eteni vapaamuotoisesti ja esitin myös lisäkysymyksiä.

Haastattelun paikka ja tilanne ovat tärkeitä asioita ja voivat vaikuttaa ratkaisevasti haastattelun tulokseen (Eskola & Vastamäki, 2015, s. 30). Omassa tutkimuksessani haastattelu toteutui puhelimitse, eikä minulla ollut mahdollisuutta valita tiettyä tilaa tai tilannetta. Haastateltavien kanssa sovittiin tietyt ajat etukäteen, niin että jokainen valitsi ajan, joka todennäköisesti sopisi parhaiten heidän ja lasten päiväohjelmaan. Jokai-

nen puhelu myös toteutui suunnitellulla tavalla; vastaajat olivat sopineet haastattelun ajaksi lastenhoidon tai hetki oli sellainen, että vanhempi pystyi puhumaan lapsen läsnä ollessakin. Toteutin kaikki kolme haastattelua peräkkäin samana päivänä. Jokaiseen haastatteluun varasin aikaa 30 minuuttia ja sen lisäksi vielä joustovaraa 15 minuuttia, ennen seuraavan haastattelun alkamista. Aika riitti hyvin ja haastattelut kestivät 15–19 minuuttia.

Haastattelun teemat voi rakentaa esimerkiksi teoriaan pohjautuen. Olen naista on pitää mielessä tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset, joihin hakee vastausta. (Eskola & Vastamäki, 2015, s. 35) Omassa tutkimuksessani kuljetin haastattelun luonnosversiota mukana melko varhaisesta vaiheesta asti ja muokkasin sitä aina esiin nousseiden ideoiden pohjalta melkein haastatteluhetkeen asti. Ennen haastattelua kävin läpi opinnäytetyöprosessin aikana ideoimiani kysymyksiä läpi yksitellen suhteuttaen ne tutkimuskysymyksiin ja karsin pois tavoitteen kannalta merkityksettömiä kysymyksiä. Halusin tietää, miten vanhemmat olivat kokeneet projektiin osallistumisen vaikuttaneen voimaantumisen kokemukseen, miten nukke vaikuttaa vuorovaikutukseen lapsen kanssa ja mitä mieltä he ylipäänsä ovat koko projektista.

Haastattelukysymykseni olivat:

1. Oliko sinulla tavoitteita nukkeprojektin suhteen sitä aloittaessa? Mitä? Toteutuivatko ne?
2. Miten nukketyöskentely vaikutti sinuun?
3. Koetko, että nukkeprojekti sai aikaan voimaantumisen kokemuksia?
4. Mitä valmis nukke merkitsee sinulle? Symboloiko se jotain?
5. Kun leikit nukella lapsesi kanssa, tuntuuko että se vaikuttaa keskinäiseen vuorovaikutukseen jollakin lailla? Miten?
6. Etätyöskentely? Miltä etäyhteydellä työskentely tuntui?

Yksi kysymyksistä oli suoraan voimaantumisen kokemukseen liittyvä (3). Lisäksi voimaantumisen teemaan etsin vastauksia kysymyksillä, jotka liittyivät prosessiin ja sen tavoitteisiin (1) sekä nukketyöskentelyn vaikutuksiin (2). Lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuskokemuksesta kysyin suoraan (K5). Kysyin myös nukken symboliarvosta, koska arvioin, että vastauksista voisi nousta esille sekä voimaantumiseen, vanhemmuuteen että vuorovaikutukseen ja yhteiseen leikkiin liittyviä asioita (4). Lisäksi kokonaisuuteen liittyen esitin kysymyksen etäyhteyden välityksellä työskentelystä (6).

8.2 Aineiston analyysi

Toteutin aineiston analysoinnin aineistolähtöisesti. Karsikas (2005, s. 55 mukailen Alasuutari, 1999, s. 72; Granfelt 2003b, s. 26) kuvaa tutkimusotetta hermeneuttis-fenomenologiseksi, kun tutkija pyrkii ymmärtämään ilmiötä tutkittavien kokemusten ja heidän tulkintojensa kautta. Omassa tutkimuksessani tutkimusote oli juuri sen kaltainen. Halusin kuulla ja tuoda esiin ennen muuta osallistujien ääntä ja yritin välttää siihen vaikuttamista. Aineiston analyysin haaste oli aineiston vähäisyys, vastauksia oli vain kolme. Toisaalta tutkimukseni kannalta jokaisen osallistujan vastaus oli merkityksellinen, enkä pyrkinytkään määrällisiin tulkintoihin.

8.2.1 Kyselyn analyysi

Koostin kyselyn vastauksista taulukon, jossa jokaisen kysymyksen kohdalla on tuotu esiin vastausten keskiarvo projektin aloitusvaiheessa, vastausten keskiarvo projektin jälkeen, muutos vastauksissa pistemäärän osalta ja muutos vastauksissa vastaajien lukumäärän osalta (Taulukko 1).

Taulukkoon merkitsin vahvistaen tulokset vastauksista, joissa muutosta tapahtui positiiviseen suuntaan, eli pistemäärä kasvoi ensimmäisen ja toisen vastauskerran välillä. Merkitsin alleviivaten tulokset vastauksista, joissa muutos oli negatiivinen.

Vastauskertojen välillä vastausten pistemäärät nousivat eniten kysymyksissä, jotka koskivat itsetuntemusta, impulssien hallintaa, aloitekykyä, ihmissuhteita ja vuorovaikutusta sekä muutosvalmiutta. Pistemäärät nousivat myös kysymyksissä, jotka liittyivät omien tunteiden tiedostamiseen, itsenäisyyteen, todellisuuden tajuun, yhteisöjen ymmärrykseen, sosiaaliseen vastuunottoon, ongelmanratkaisutaitoon, ristiriitojen hallintaan ja onnellisuuteen.

Kyselyn ensimmäisen ja toisen vastauskerran välillä pistemäärät muuttuivat pienemmiksi tunnollisuuteen ja stressinsietokykyyn liittyen. Muutosta ei tapahtunut kumpaankaan suuntaan empaattisuuden, luotettavuuden, joustavuuden ja optimistisuuden osalta.

Vastausten keskiarvot niputtavat vastaajat yhteen ja halusin tuoda esiin ja tarkastella tuloksia vielä yksilötasolla. Sen vuoksi lisäsin taulukkoon vielä sarakkeen, joka kuvaa kuinka monen vastaajan kohdalla muutosta oli tapahtunut. Luvun perusteella pystyy arvioimaan sitä, kuinka monen vastaajan kohdalla tietty vastaus on muuttunut, ja lisäksi lukua vertaamalla muutoksen keskiarvoon, on nähtävissä muutoksen suuruus yksilöä kohti, mikäli muutosta on ollut vain yhden vastaajan kohdalla. Esimerkiksi sosiaalinen vastuunotto lisääntyi yhteensä 0,67 pistettä, joka jakaantui kahdelle vastaajalle ja ongelmanratkaisutaito lisääntyi saman verran, 0,67 pistettä, mutta olikin vain yhden vastaajan vastaus. Eli yksilötasolla muutos oli suurempaa ongelmanratkaisutaidon osalta.

KYSYMYS	Alkukysely ka. pisteet	Loppukysely ka. pisteet	Muutos	Muutos vastaajilla (3)
Itsetuntemus	3,33	5	+1,67	3
Omien tunteiden tiedostaminen	4,66	5	+0,34	2
Impulssien hallinta	3,33	4,33	+1	2
Empaattisuus	4,33	4,33	0	0
Itsenäisyys	4,33	4,66	+0,33	1
Luotettavuus	4,66	4,66	0	0
<u>Tunnollisuus</u>	5	4,66	<u>-0,34</u>	<u>1</u>
Aloitekyky	3,66	4,66	+1	2
Todellisuuden taju	4,33	4,66	+0,33	1
Ihmissuhteet ja vuorovaikutus	3,33	4,66	+1,33	2
Yhteisöjen ymmärrys	3,66	4,33	+0,67	2
Sosiaalinen vastuunotto	3,66	4,33	+0,67	2
Joustavuus	4	4	0	0
Muutosvalmius	3,33	4,66	+1,33	3
Ongelmanratkaisutaito	3,66	4,33	+0,67	1
Ristiriitojen hallinta	4	4,66	+0,66	2
<u>Stressinsieto</u>	4,33	4	<u>-0,33</u>	<u>1</u>
Onnellisuus	4	4,66	+0,66	2
Optimistisuus	4,66	4,66	0	0
Yhteensä	4,01	4,54	+0,53	

Taulukko 1. Voimaantumisen taidot -kyselyn vastaukset.

Muutosta yhteisesti ja lukumääräisesti verrattaessa samoja vastauksia nousee esiin. Pistemäärät nousivat jokaisella kolmella vastaajalla itsetuntemusta ja muutosvalmiutta koskevien kysymysten kohdalla. Kahdella vastaajalla pistemäärä nousi omien tunteiden tiedostamista, impulssien hallintaa, aloitekykyä, ihmissuhteita ja vuorovaikutusta, yhteisöjen ymmärrystä, sosiaalista vastuunottoa, ristiriitojen hallintaa ja onnellisuutta koskevien kysymysten kohdalla.

Yksilötasolla tarkasteltuna suurimmat muutokset tapahtuivat kysymyksissä, jotka koskivat ihmissuhteita ja vuorovaikutusta (3 pisteen nousu), itsetuntemusta (2 pisteen nousu kahdella vastaajalla), aloitekykyä (2 pisteen nousu), ongelmanratkaisutaitoa (2 pisteen nousu), impulssien hallintaa (2 pisteen nousu) ja muutosvalmiutta (2 pisteen nousu).

Tuloksista voi yhteenvetona sanoa, että prosessin aikana vahvistuivat erityisesti vastaajien itsetuntemus ja muutosvalmius, sillä kaikkien vastaajien kohdalla pistemäärä nousi. Lisäksi kaikkien vastausten keskiarvoihin verrattuna itsetuntemusta koskevien vastausten pistemäärät nousivat eniten. Nämä samat elementit löytyvät myös Karsikkaan (2005, s. 42) koostamasta taulukosta, joka kuvaa ympäristön kasvualustaa voimaantumisprosessille sekä voimaantumisen tuntomerkkejä (Taulukko 1). Itsetuntemuksen lisääntymiseen verrattavissa ovat taulukkoon kootut voimaantumisen tuntomerkit: subjektiksi tuleminen, itsetunnon kehittyminen, identiteetin kehittyminen, itsekunnioituksen lisääntyminen ja itsensä toteuttaminen.

8.2.2 Havainnoinnin analyysi

Vanhemman ja vauvan välisen varhaisen vuorovaikutuksen laatua tarkastelin THL:n (2020d) esittämien tasojen (käyttäytyminen, ilmaistut tunteet, toisen ymmärtäminen) kautta. Kiinnitin huomiota ääniin, ilmeisiin, eleisiin, katseeseen, kosketukseen, liikekieleen ja sanoihin. Etsin tekijöitä, joita vanhemman ja vauvaikäisen lapsen riittävän hyvässä vuorovaikutuksessa on läsnä (THL, 2020d):

Vanhemman osalta:

- katsekontaktin hakeminen ja ylläpito lapsen kanssa
- mielihyvä vuorovaikutuksessa olemisesta vauvan kanssa
- puhuminen vauvalle normaalia korkeammalla ja liioittelevalla äänellä

Vauvan osalta:

- tunteiden ilmaisu ilmeiden vaihtelulla, äännelemällä, elehtimällä
- vanhemman katseen hakeminen
- vastaaminen vanhemman katsekontaktiin
- vastaaminen vanhemman ilmaisemiin tunteisiin
- omien tunteiden jakaminen vanhemman kanssa
- reagoiminen tunteiden soinnuttamiseen

Katsoin videoita läpi ja kirjasin ylös havaintojani tilanteista. THL:n luokittelemia asioita löysin jokaiselta videolta. Listasin jokaisesta videosta mieleen nousseita yksityiskohtia. Listasin esiin nousseita asioita kokonaisuudeksi, ja etsin sitä kautta yhteenvetoa saaduista tuloksista. Lopuksi yhdistin tuloksista viisi useimmin esiintynyttä asiaa.

8.2.3 Haastattelujen analyysi

Pääasiallinen aineistoni olivat haastattelut. Niiden kautta sain eniten tietoa vanhempien kokemuksista heidän itse sanoittamanaan. Aloitin haastattelujen käsittelyn litteroimalla, eli kirjoittaen puhtaaksi nauhoitetut haastattelut. Kirjoitin haastattelut sanasta sanaan, koska siten säilytin osallistujien vastaukset mahdollisimman alkuperäisinä. Jos olisin jo kirjoittaessa karsinut osan pois, olisi se voinut vaikuttaa lopputulokseen. Yhtä haastatteluista ei toteutettu suomen kielellä, eikä siten aineistokaan ollut suomenkielinen. Litterointia tehdessäni pohdin, kirjoittaisinko haastattelun kuitenkin suoraan suomeksi kääntäen. Päätin kuitenkin säilyttää alkuperäisen kielen, koska se on haastateltavan itsensä muodostamaa puhetta. Myös tutkimuksen luotettavuutta lisää se, että teksti on alkuperäisenä versionaan, koska kääntäessä toiselle kielelle tekstiin jää aina kääntäjänkin kädenjälki. Sen vuoksi säilytin alkuperäisen kielen mahdollisimman pitkään – tein käännökset vasta opinnäytetyöhön liitettuihin tekstilainauksiin.

Käytännössä tein litteroinnin kirjoittamalla tietokoneen kirjoitusohjelmalla kysymykset ja vastaukset ylös sanasta sanaan. Esimerkiksi äänenpainot, huokaukset ja tauot jätin pois. Erityisesti kun olin tehnyt haastattelut puhelimitse, pidin tärkeänä kaikenlaisen tulkinnanvaraisuuden poistamisen. Puhelimitse käytävässä keskustelussa jää välittymättä tärkeä osa vuorovaikutusta: ilmeet ja elekieli, mikä olisi vaikeuttanut merkittävästi vaikka yksittäisen huokauksen äänen tulkintaa. Tein päätöksen käsitellä selkeästi ne asiat, jotka sanotaan ääneen.

Litteroitua aineistoa käsittelin lukemalla jokaisen haastattelun läpi muutamia kertoja. Sen jälkeen luin kysymys kysymykseltä tai teema teemalta vastaukset jokaisen vastaajan haastattelusta ja alleviivasin sekä yksilökohtaisesti että kaikissa vastauksissa toistuvia asioita.

Alleviivausten jälkeen kokosin löytyneet sanat ja sanaparit teemoittain yhteen ja pelkistin aineistoa etsimällä niille yhteisiä yläkategorioita. Eskolan ja Suorannan (2001, ss. 176, 179) mukaan teemoittelu on sopiva analyysitapa jonkin käytännöllisen ongelman ratkaisemiseksi, jolloin vastauksista voi poimia kätevästi juuri tiettyihin teemoihin liittyviä vastauksia. Eskolan ja Suorannan mukaan teemoittelu vaatii teorian ja empirian vuorovaikutusta, vastauksista tulisi löytää ja erotella tutkimusongelman kannalta olennaisia asioita.

Karsikkaan (2005, s. 42) taulukon mukaisesti osatekijöitä ihmisen voimaantumiseen ovat:

- fyysisen terveyden paraneminen
- psyykkisen terveyden paraneminen
- merkityksen kokeminen
- subjektiksi tuleminen
- arvojen ja asenteiden muuttuminen myönteisemmiksi
- itsetunnon kehittyminen
- identiteetin kehittyminen
- itsekunnioituksen lisääntyminen
- vastuun tunnon kasvaminen
- realismin lisääntyminen
- toivon kasvaminen
- itsensä toteuttaminen
- edistys sosiaalisissa taidoissa
- sosiaalisen tilanteen paraneminen ja
- sosiaalisen verkoston kehittyminen.

Nämä teemat ovat osatekijöitä, joista voimaantuminen koostuu ja niistä muodostuu myös vastaus tutkimuskysymykseeni voimaantumisen kokemuksesta. Toiseen tutkimuskysymykseeni nukketyöskentelyn vaikutuksesta vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen sain vastauksia haastattelun tarkkojen kysymysten myötä. Kysyin suoraan vanhemman mielipidettä siitä, vaikuttaako nukketyöskentely vuorovaikutukseen. Sain vastauksia tähän myös kysymyksistä, jotka liittyivät vanhemman tavoitteisiin ja niiden toteutumiseen, nukketyöskentelyn vaikutuksiin ja nuken merkitykseen.

9 TUTKIMUKSEN TULOKSIA

Taiteen vaikutusten tarkastelun tulisi keskittyä siihen, miten ihmiset kokevat taiteisiin osallistumisen ja antavat sille merkityksiä (Lehikoinen & Vanhanen, 2017, s. 13). Taiteen ja taiteisiin osallistumisen vaikutukset välittyvät muun muassa yksilöiden antamasta sanallisesta palautteesta ja silloin tutkimuksen keskiössä on ihmisen oma subjektiivinen arviointi ja kokemus. (Lehikoinen & Vanhanen, 2017, s. 13, mukailen Perttula & Latomaa, 2005) Soveltavan teatterin luonteeseen kuuluu, ettei sen vaikutuksia aina pysty mittaamaan kvantitatiivisesti tai strukturoidusti. Vaikutusten arvioimiseksi tarvitaan teoreettista ymmärrystä siitä, ”miten se toimii”, sillä ei riitä, että selvittää ”toimiiko se”. (Menard, 2018, s. 76, mukailen Belfour, 2009, s. 352)

Opinnäytetyössäni minulla oli kaksi tutkimuskysymystä: 1) mahdollistaako nukketyöskentely voimaantumisen kokemuksia perheosastolla oleville vanhemmille ja 2) miten nukketyöskentely näkyy vanhemman ja lapsen

välisessä vuorovaikutuksessa? Tässä tutkimuksessa nämä tutkimuskysymykset nivoutuivat toisiinsa, sillä tarkastelin voimaantumista nimenomaa siitä näkökulmasta, että juuri vanhemmuus on yksi mahdollinen voimaantumisen kokemuksia aikaan saava elämän osa-alue. Näkökulma soveltui hyvin tähän tutkimukseen, koska se kulkee käsi kädessä myös perheosaston kuntouttavan ja rikoksettomaan elämäntapaan ohjaavan työskentelyn kanssa. Perheosastolla lastensuojelun näkökulmasta perimmäinen tavoite on, että perheosastojakson myönteiset vaikutukset ja annettu ohjauksellinen tuki kantaisivat vankeusajan jälkeiseenkin elämään (Welin, 2016, s. 61).

9.1 Vanhempien kokemuksia nukkeprojektista ja voimaantumisesta

Vanhemmat vastasivat kyselyyn voimaantumisen taidoista ensimmäisellä työskentelykerralla ja projektin lopuksi. Jokaisella vastaajalla pistemäärä nousi 9–14 pistettä (95 pisteestä). Räsänen (2014) määrittelemien tulosten mukaisesti jokainen vastaaja saavutti ylimmän ”vahvan voimaantumisen” tason. Yksi vastaajista oli jo projektia aloittaessa tällä tasolla, kaksi muuta seuraavalla ”merkittävän voimaantumisen” tasolla.

Sekä kysely- että haastatteluaineistoista nousi esille se, että vanhemmat kokivat olevansa voimaantuneita jo projektia aloittaessaan. Voimaantumista oli tapahtunut kahden viime vuoden aikana ja kuntouttavan toiminnan myötä. Yksi vanhemmista koki, että sen vuoksi projektiin osallistuminen ei ollut aiheuttanut voimaantumista. Kaksi vanhemmista kuvasi saaneensa voimaantumisen kokemuksia onnistumisesta, nukun valmistumisesta ja projektin läpi viemisestä alusta loppuun. Kokemukseen voimaantumisesta liittyi oma päätös nukun tekemisestä, siinä pysyminen ja siihen panostaminen kaikella energialla ja täydellä sydämellä. Voimaantumisen pohdintaan liitettiin oma huono itsetunto ja epävarmuus omista kyvyistä valmistaa nukke. Kaikilla vastaajilla uudenlainen tekeminen aiheutti epävarmuutta onnistumisesta. Kun nukke sitten valmistui ja onnistui, lisäsi se voimaantumisen kokemusta.

Joo joo. Mielestäni onnistuin. Ajattelen, että kun tää oli ensimmäinen kerta tehdä tällaista ja kun tein sen, onnistuin.

-- koen kyllä, että onnistuin kun oli se sit huomattavasti monimutkasempi projekti ku mitä mä olin alkuun ajatellu. Mut hyvin se meni, et sillee niinku koen että onnistuin.

-- ku tekee jotain mitä ei oo ennen tehny. -- mullaki on niin huono itsetunto -- Nii kai se sitte niinku justinsa että sitte ku osas ni tuli sillee parempi mieli.

Kaikki vastaajat kokivat, että olivat onnistuneet projektissa. Onnistumisen tunne tuli siitä, että vaikealta ja paikoin epätoivoiseltakin tuntunut nukunrakennus onnistui ja nukke valmistui, vanhemmat kokivat osanneensa

asioita, joita eivät uskoneet osaavansa ja lisäksi oppivat uusia asioita. Vastausten perusteella tekeminen tuntui hyvältä, kivalta, sitä teki sydämeestä, nuken eteen näki paljon vaivaa ja sen tekemiselle antoi paljon aikaa. Kaksi kolmesta vastaajasta koki saavuttaneensa itselleen asettamansa tavoitteet. Kaikki kolme kokivat saavuttaneensa koko projektin tavoitteen, nuken valmistamisen.

Voimaantumiseen liittyy tunne, että nyt tiedän mitä haluan tehdä ja kun päätän tehdä sen, tiedän että pystyn siihen. Tärkeintä on tehdä, mitä sanoo. Jos sanoo aikovansa tehdä jotain, sen tekee kaikella energialla ja täydestä sydäimestä, tehdäkseen sen hyvin. Onnistuakseen.

9.2 Nukke vanhemman ja lapsen yhteisissä hetkissä

Miten nukketyöskentely sitten näkyy vuorovaikutuksessa lapsen kanssa? Haastatteluissa pohdittiin, mitä nukke vuorovaikutukseen tuo.

No kun lapsi tykkää niin paljon nukesta ja justiin tosta. Se aina tuo sitä mulle sillee, että mun pitää laittaa se käteen - - ei riitä niinku et pidän sitä vaan vaikka sylissä tai muuta ku se haluaa sen aina käteen, näyttää että käteen. - - - On se hienoa, että lapsi tykkää siitä ja sillee. Onhan toi tietenkin justiin että sai lapselle tehtyä itte sellasen mistä lapsi tykkää niin niin merkitsee paljon.

Valmis nukke itsessään koettiin haastattelujen vastausten perusteella tärkeäksi ja merkittäväksi. Jokainen vastaaja oli tyytyväinen siihen, että oli valmistanut itse omalle lapselleen lelun. Yksi vastaaja kuvasi nuken tekemistä erittäin poikkeukselliseksi, koska se oli ensimmäinen itse tehty asia. Se sai vastaajan tuntemaan itsensä vahvaksi, voittajaksi. Kaksi kolmesta vastaajasta kuvasi myös lapsen pitävän nukesta.

Nukke on ensimmäinen asia minkä oon itse tehnyt lapselleni. Se erittäin poikkeuksellista. Aina vaan ostan, tää on ensimmäinen minkä itse tein. Tuntuu vahvalta, voittajalta.

Onhan se tärkeä, ku siihen on niin paljon aikaa ja vaivaa nähnytki ja ku se on lapsen nukke, lapsi tykkää hirveesti.

Kysyin myös, symboloiko nukke jotakin? Yksi vanhemmista kuvasi nukkea symbolina vankila-ajasta, koska se on omalle lapselle vankeusaikana tehty lelu, jota kotiin päästyä haluaa esitellä koko perheelle. Yksi vastaajista kuvasi nukkea välikappaleena vanhemman ja lapsen välillä, ja suunnitteli nuken käyttöä tunnenukkena lapsen kasvaessa – apuna lapsen tunteiden käsittelyssä, rauhoittavana ja leikkiin johdattavana elementtinä.

V: Sit kun lapsikin ymmärtää et ku sillä nukellakin ois aina hermostuminen. Ja siit vois tulla aika hauskaki leikki aina.

H: Mikä siinä vois olla se toimiva juttu jos nukkeki käyttäytyis sillä samalla lailla?

V: No se vois ehkä laukasta sen tilanteen ja sais niiku rauhoittua. Ja unohtuis se lapsen tunne ja siitä saattais päästä eteenpäin.

Yhden vanhemman mielestä nukke symboloi rakkautta omaan lapseen.

H: Symboloiko valmis nukke jotain?

V: Ei kai se sillee symboloi. No tietenkin rakkautta omaan lapseen. Mutta ei kai sillä oikein muuta sellasta oo.

H: ..merkittävä symboli..

V: no niin ei paljon muuta tarvi. Se riittää.

Haastattelussa kysyin, onko nukella vaikutusta vuorovaikutukseen vanhemman ja lapsen välillä. Yksi vanhemmista kuvasi olevansa käsinukella leikkiessään iloinen, rentoutunut ja leikissä mukana koko sydämellään. Vastauksista nousi esiin myös se, että kun nukke on leikissä mukana, lapsen huomio keskittyy siihen, joskus jopa enemmän kuin vanhempaansa. Yksi vastaaja kertoi, ettei nukke vaikuta vuorovaikutukseen, joka jo on hyvää vanhemman ja lapsen välillä. Yksi vastaaja kertoi, että leikki rakentuu nukan ympärille, leikkiminen nukan kanssa on luontevaa ja helppoa. Vastaaja piti tärkeänä sitä, että ylipäänsä lasta varten on lelu ja leikkiä.

No meidän leikkihän rakentu siihen sen ympärille. - - Tulee ihan luonnostaan ja ku just tommonen - - tai mikä vaan eläin sen kans on sillai helppoo mieltä että - - mitä kaikkee se voi tehdä.

Koko projektia vastaajat kuvasivat sanoilla kiva, erittäin kiva, erilainen, vaihtelua vankila-arjelle, hyvä kokemus ja tärkeä siksi, että sai tehdä itse jotain lasta varten.

Videoaineistosta kirjaamistani havainnoista nousi esille kaikissa videoissa vanhemman vahva läsnäolo ja se, että nukke oli yhteisen leikin keskiössä. Useimmin toistuvia asioita olivat ilo, yhteinen leikki ja yhteinen lelu, vanhemman sinnikkyys ja heittäytymiskyky sekä intensiivisyys. Lapset olivat kiinnostuneita ja innoissaan nukesta ja leikistä. Lasten huomio kiinnittyi selvästi nukkeen, osittain myös vanhemman jäädessä taustalle.

9.3 Työpajojen toteutus etäyhteyden kautta

Teknisesti etäyhteys toimi pääasiassa oikein hyvin. Yhdellä kerralla video-kuva pätki, oli huonolaatuinen ja pysähtyi muutaman kerran kokonaan, mutta ääni kuitenkin kuului koko ajan. Ongelmia aiheutui tuolloinkin vain minulle, perheosastolla yhteys toimi sujuvasti tuolloinkin. Halusin kuulla vanhempien mielipiteitä myös etätyöskentelystä ja kysyin haastattelussa, miten he kokivat videovälitteisen ohjauksen.

Ei ollut helppoa, mutta onnistuimme!

Yllättävän hyvin se mun mielestä onnistu. Että mä aattelin et ei siitä varmaan tuu mitään, mut hyvin se onnistu.

Haastatteluista nousi esiin se, että työskentely etäyhteyden välityksellä oli haastavaa, mutta toimi ja onnistui siitä huolimatta. Haasteiksi haastattelun vastauksissa nimettiin mallina olleiden nukkejen mittasuhteiden hahmottamisen vaikeus, yhteisen kielen puuttuminen, uuden tilanteen jännittäminen sekä etäyhteyden välityksellä kommunikointi tekemisen ohessa.

Käytännössä tämän kaltainen työpajatyöskentely etäyhteydellä tuntui onnistuvan, koska työpajojen aikana paikalla oli perheosaston työntekijöitä avustamassa työskentelyssä. Kun ohjaus tapahtui etänä, tarvittiin joku ohjaajan apukäsiksi fyysisesti paikalle. Perheosastolla tämä toimi todella hyvin, koska työntekijät osallistuivat hienosti työskentelyyn ja olivat korvaamattomana apuna. Vahvuutena tässä projektissa etäyhteyttä käyttäessä oli myös se, että olin ehtinyt tavata projektiin osallistuvia vanhempia kasvotustenkin.

10 POHDINTA

Opinnäytetyössäni lähdin selvittämään taidelähtöisen menetelmän, nukkekäytöskentelyn vaikutusta vanhempien voimaantumisen kokemuksiin sekä valmiin nukan merkitystä vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen. Oletuksena oli, että voimaantumisella ja vuorovaikutuksella olisi yhteys. Ajattelin, että vanhemman kokiessa itsensä voimaantuneeksi, sen myötä myös hänen kokemuksensa vanhemmuudesta voisi vahvistua, muun muassa itsevarmuuden ja positiivisuuden, oman elämän hallinnan tunteen ja sosiaalisissa suhteissa onnistumisen myötä. Suoraviivaisesti ajatellen, mitä paremmin vanhempi voi, sitä paremmin voi myös lapsi heidän suhteensa kautta. Tästä ajatuksesta muodostui pohja kahden toisistaan osittain myös erillisen tutkimuskysymyksen määrittelylle. Selvitin työni myötä nukkekäytöskentelmän vaikutusta sekä voimaantumiseen että vuorovaikutukseen vanhemman ja lapsen välillä.

Sosiaalialan työ vankien parissa on muutostyötä ja erityisesti perheosastolla muutokseen pyritään oman vanhemmuuden kautta. Läsä on kaiken aikaa lapsen edun ensisijaisuus. Perheosastolla tapahtuva työ turvaa lapsen oikeuksia. Vankeusaika itsessään on elämäntilanteen muutos, ja se voi mahdollistaa muutoksen jatkossakin. Muutosta ajattelussa ja arvoissa voi tapahtua juuri vanhemmuuden kautta. Projektiin osallistuneet vanhemmat olivat jo työstäneet vuorovaikutusta lapsensa kanssa. Aika ja paikka perheosastolla olivat hyvin sopivat tämänkaltaiselle projektille. Vanhemmat olivat jo valmiiksi motivoituneita. Jokainen osallistuja tuntui myös pohtineen asioita, joita voimaantumiseen liittyen työssäni selvitin muun muassa itseymmärrystä, itsetuntoa, omaa elämönhallintaa ja taitoja sosiaalisissa suhteissa. Vastaukset löytyivät helposti. Vanhemmuuden äärellä työskennellessä erityisesti vauvaikäisen vanhemmalla suhde omaan lapseen on hyvin intensiivinen. Nukketyöskentely perheosastolla lähti tuon suhteen tukemisesta ja siitä iloitsemisesta, vanhemmuuden hyödyntämisestä. Vanhemmat olivat alusta asti innoissaan ja tosissaan mukana ja työskentely oli heille merkityksellistä. Tämän kokeilun ja tutkimustulosten perusteella voi todeta, että nukketyöskentely lisäsi osallistujien kokemusta voimaantumisestaan. Nukketyömenetelmän vaikuttavuus perustui vahvimmin siihen, että osallistujat kokivat onnistuneensa. Onnistumisen kokemuksia vanhemmat saivat erityisesti omalle lapselle tehdyn nukun valmistumisesta ja projektin läpi viemisestä.

Työni tuloksista ei kuitenkaan noussut esiin, oliko se juuri tämä tietty menetelmä, joka toimi. Tavoitteisiin voisi päästä ja onnistumisen kokemuksia saavuttaa myös vaikkapa ompelemalla lapselle ”mielivaatteen”, jonkin rooliasun tai muun lapsen toiveiden mukaisen vaatteen. Erityispiirteenä käsinukkeeseen liittyy vuorovaikutteisuus – nukella on käyttäjä (vanhempi), joka on katsojan (lapsi) kanssa vuorovaikutuksessa. Samalla käsinukke on kuitenkin käyttäjästään erillinen, moneen taipuva tuotos. Jatkossa voisi syventyä tutkimaan vielä tarkemmin nukketyöhön liittyviä mekanismeja. Nukketyömenetelmää voisi kokeilla eri ikäisten lasten ja heidän vanhempiensa parissa. Vauvaikäistä vanhempien lasten kanssa olisi mahdollista käsitellä vaikkapa erilaisia arkielämän tilanteita tai käyttää nukkea tunteiden käsittelyn apuna, kuten yksi osallistujista suunnitteli tekevänsä tulevaisuudessa. Alun perin olin suunnitellut, että osallistujat tekevät omakuvanuket, ja voimaantumista olisi lähestytty ja tavoiteltu identiteettityön kautta. Käytännön syistä ja työskentelyprosessin myötä omakuvanukkeja ei kuitenkaan syntynyt. Sitäkin prosessia olisi mielenkiintoista kokeilla.

Ohjaajalta vaadittiin etäyhteysohjauksessa erityistä tarkkaavaisuutta ja rauhallisuutta sekä luottamusta siihen, että osallistujat osaavat itsenäisesti tehdä sanallisten ohjeiden ja selostuksen perusteella. Perheosastolla myös tiedostettiin tämä ja kun kyseessä oli jokin vaikeampia työvaihe, tai tekijä kaipasi enemmän tukea, paikalla oli aina apua saatavilla. Minulta etäohjaajana vaadittiin myös luottamusta perheosaston työntekijöihin ja siihen, että perheosastolla työt järjestyvät niin, että työpajojen aikoina

mennään niiden ehdoilla. Itse koin, että en pystynyt hallitsemaan tilannetta etäyhteyden päästä ja sopeuduin sietämään epävarmuutta. Tähän projektiin työtapa sopi. Jos ohjaajan tulisi pitää koko ajan tilanne hallussa, pitäisi työskentely järjestää kenties hyvin tarkan aikataulutuksen ja suunnitelman mukaan.

Nukketyöpajojen järjestelyihin liittyen, olisin voinut tarkemmin määritellä, mitä tullaan tekemään. Tarkoituksenani oli, että vanhemmat itse tekevät nukan alusta loppuun, kaavojen piirtämisestä alkaen. Jälkikäteen ajateltuna olisin myös voinut tehdä kaavoja valmiiksi ja näin työskentely olisi nopeutunut. Kuitenkin kaavojen piirtämiseen itse liittyy se, että nyt keran työn tehtyään, vanhemmat ovat myös oppineet sen alusta asti ja jatkossa heillä on mahdollisuus toteuttaa itsenäisestikin samankaltaista työskentelyä.

Tulevaisuudessa kaikenlainen etätyöskentely ja luultavasti myös sosiaalialan ohjaustyö videovälitteisesti yleistyvät, sekä pakon sanelemina, mikäli COVID-19-pandemian kaltaiset tilanteet toistuvat ja myös siksi, että pandemian myötä monessa paikassa etätyöskentelyn hyödyt ovat nousseet esiin. Sosiaalialan työssä kuitenkin ihmisten kohtaamisella on suuri merkitys ja videovälitteinen kohtaaminen ei kuitenkaan ole aivan verrattavissa kohtamiseen kasvotusten.

Omat kokemukseni etäkohtaamisista pandemian aikana tämän työpajaohjauksen lisäksi ovat kuitenkin positiivisia. Tämän projektin ensimmäisen työpajan jälkeen todettiin, ettei työskentely onnistunut ryhmässä. Osasyynä siihen oli oletettavasti se, että olin paikalla videon kautta. Ohjaaminen oli haastavaa, ja myös ohjattavana oleminen. Kuitenkin yksilötyöskentely toimi hyvin etäyhteydenkin välityksellä. Kohtaaminen ja keskustelu onnistui lähes samoin kuin kasvotusten. Käsityön ohjaaminen videovälitteisesti oli kuitenkin haastavaa, eikä se olisi luultavasti onnistunutkaan kaikkien osallistujien kanssa, jos osallistujan kanssa paikalla ei olisi ollut perheosaston työntekijöitä näyttämässä konkreettisesti esimerkiksi joitain tiettyjä rakenteita. Työskentelyn tukena voisi myös hyödyntää virtuaalista ja lisättyä todellisuutta, jolloin olisi mahdollista esimerkiksi ohjata työskentelyä kädestä pitäen, mutta kuitenkin etänä. Tätäkin olisi mielenkiintoista päästä testaamaan ja kehittämään.

Voimaantumisen kokemukseen saavuttamiseen liittyy usein luovuus. Luovuus saa aikaan voimaantumista. Henkilökohtainen luova prosessi vahvistaa ihmistä ja saa aikaan voimaantumisen kokemuksia. Voimaantuminen ja luovuus kulkevat käsi kädessä, ja myös tämän projektin myötä uskon vahvasti luovien menetelmien vaikuttavuuteen sosiaalialan työn rinnalla.

Projektin alussa suunnittelin, että perheosaston työntekijät voisivat osallistua työskentelyyn ja sitten omakohtaisen kokemuksen kautta toteuttaa saman tyyppisen projektin ohjausta perheosastolla. Käytännön syistä

näin ei kuitenkaan tapahtunut, sillä kukaan työntekijöistä ei ollut paikalla jokaisella kerralla, eikä toisaalta olisi ehtinytkään muilta töiltä. Kuitenkin toivon, että nukketyöstä jää jotakin perheosaston arkeen, kenties kokemuksia onnistuneesta ja läpiviedystä projektista, intoa ottaa työmenetelminä taidelähtöiset menetelmät yleensäkin käyttöön ja rohkeutta kokeilla uutta. Ainakin yksi pöllö on huhujen mukaan ollut leikeissä mukana perheosastolla.

Kuva 10. Valmis pöllönukke. (Kanta-Hämeen perhetyö ry, 2020)

LÄHTEET

Aarnos, E. (2015). Kouluun lapsia tutkimaan: havainnointi, haastattelu ja dokumentit. Teoksessa R. Valli & J. Aaltonen (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. 4.painos. Jyväskylä: PS-kustannus, ss. 164–179.

Antikainen, A. (1996). Merkittävät oppimiskokemukset ja valtautuminen. Teoksessa A. Antikainen & H. Huotelin (toim.) *Oppiminen ja elämänhistoria*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, ss. 251–296.

Aronoff, M. (2005). Puppetry as a Therapeutic Medium: An Introduction. Teoksessa M. Bernier & J. O'Hare (toim.) *Puppetry in Education and Therapy. Unlocking the Doors to the Mind and Heart*. Indiana: AuthorHouse, ss. 117–124.

Baker, R. (2012). Puppets and objects – medium and mediator. Teoksessa J. Krappe, T. Parkkinen & A. Tonteri (toim.) *Moving in! Art-Based Approaches to Work with the Youth*. Turun ammattikorkeakoulun julkaisu 127. Tampere: Tampereen yliopistopaino, ss. 103–120. Haettu 16.7.2020 osoitteesta

<http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522162267.pdf>

Bardy, M. (2013). Vaativa vauvaperhetyö. Teoksessa M. Bardy (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*, ss. 209–221. Haettu 11.4.2020 osoitteesta

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-853-7>

Baric, M & Louhi, K. (1996). *Nukketeatteria!* Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Baric, M. (2017). Voimauttavan taiteen äärellä - nukketeatterin keinoin. Blogijulkaisu 19.3.2017. Haettu 7.1.2020 osoitteesta

<https://www.voimauttavantaiteenaarella.fi/voimauttavan-taiteen-rell-hyvinvoinnin-poluilla-1/2017/3/19/voimauttavan-taiteen-rell-hyvinvoinnin-poluilla>

Eskola, J. & Suoranta, J. (2001). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 5. painos. Tampere: Vastapaino.

Eskola, J. & Vastamäki, J. (2015). Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa R. Valli & J. Aaltonen (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. 4.painos. Jyväskylä: PS-kustannus, ss. 27–44.

Golding, K. S., (2014). Hoitava kiintymys – terapeutin vanhemmuus: käsikirja kasvattajille ja ammattilaisille. Tampere: PT-Kustannus.

Grönfors, M. (2015). Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä. Teoksessa R. Valli & J. Aaltonen (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. 4.painos. Jyväskylä: PS-kustannus, ss. 146–161.

Halme, R. & Susi, M. (2018). Kohtaamisia nukketeatterin keinoin. Kokeuksia vuorovaikutteisesta nukketeatterista. Haettu 9.4.2020 osoitteesta http://auraofpuppets.com/hallinta/wp-content/uploads/2018/01/KohtaamisiaNK_screen.pdf

Heikkilä-Laakso, K. & Heikkilä, J. (1997). *Innovatiivisuutta etsimässä: irtiotta keskinkertaisuudesta*. Turun yliopiston kasvatustieteiden julkaisusarja. Turku: Turun opettajankoulutuslaitos.

Hokkanen, L. (2009). Empowerment valtaistumisen ja voimaantumisen dialogina. Teoksessa M. Mäntysaari, A. Pohjola & T. Pösö (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-Kustannus, ss. 315–337.

Järvinen, R, Lankinen, A, Taajamo, T, Veistilä, M. & Virolainen, A. (2012). *Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea*. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Kanta-Hämeen perhetyö ry. (2020a). Vankilan perheosasto. Haettu 7.1.2020 osoitteesta <https://ensijaturvakotienliitto.fi/kantahameenperhetyo/palvelut/#peos>

Kanta-Hämeen perhetyö ry. (2020b). Vankilan perheosaston arkiston valokuvat ja videot.

Karsikas, V. (2005). Selvinpään olosta tulee hyvä fiilis. Päihdeongelmaisten vankien voimaantuminen. *Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2005*. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Luettu 11.4.2020 osoitteessa https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusaria/o4dby1udD/3-2005_Selvinpain_olosta..net.pdf

Kaurala, M. & Iivari, J. (2017). Vankien sosiaalinen asema ja sosiaalityö. Teoksessa A. Kananoja, M. Lähteinen & P. Marjamäki (toim.) *Sosiaalityön käsikirja*. 4. uudistettu laitos. Helsinki: Tietosanoma Oy, ss. 313–321.

Koivula, M-E. (2014). *Nukketeatterin terapeuttiset mahdollisuudet*. Opinäytetyö. Esittävä taide. Turun ammattikorkeakoulu. Haettu 11.4.2020 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2014060211394>

Lehikoinen, K. & Vanhanen, E. (2017). Johdanto. Teoksessa K. Lehikoinen & E. Vanhanen. (toim.) *Taide ja hyvinvointi. Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen*. Taideyliopisto, *Kokos-julkaisusarja 1/2017*. Haettu 12.4.2020 osoitteesta https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/227963/Kokos_1_2017.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Lindqvist, M. (2016). *Auttajan varjo. Pahuuden ja haavoittuvuuden ongelma ihmistyön etiikassa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Menard, L. (2018). Vankilateatterin vaikutukset ja vaikuttavuus. Taittuu ry:n esteettis-eettinen työtapa vankien kuntoutuksessa. *Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 2/2018*. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Haettu 12.4.2020 osoitteesta https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusar-ja/vyYJF6kVN/2_2018_Taittuu_ryn_vankilateatterin_vaikutusten_arviointia_verkkoon.pdf

National Criminal Justice Arts Alliance. (2020). Haettu 1.7.2020 osoitteesta <https://www.artsincriminaljustice.org.uk/our-work/>

Niemelä, J. (2002). Identiteettityö, sosiaalinen pääoma ja marginaalista murtautuminen. Teoksessa P. Ruuskanen (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi*. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. Jyväskylä: PS-Kustannus, ss. 76–93.

Passmore-Godfrey, W. (2005). Accessing the Power of Puppets in Therapeutic and Educational Settings. Teoksessa M. Bernier & J. O'Hare (toim.) *Puppetry in Education and Therapy. Unlocking the Doors to the Mind and Heart*. Indiana: AuthorHouse, ss. 167–176.

Peltonen, L. & Tawast, M. (2009). Soveltavaa nukketeatteria. Teoksessa L. Peltonen & M. Tawast (toim.) *Nukketeatteria suomalaisilla näyttämöillä*. Helsinki: LIKE Kustannus, ss. 274–279.

Pesäpuu ry - lastensuojelun kehittämissyhteisö. Salapoliisi Mäyräkasinukke. Haettu 1.7.2020 osoitteesta <https://verkkokauppa.pesapuu.fi/product/139/mayra--kasinukke>

Puusa, A. & Juuti, P. (2011). *Menetelmäviidakon raivaajat*. Helsinki: JTO.

Pöllänen, S. (2008). Käsityö terapiana ja terapeuttisena toimintana. Teoksessa A. Niikko, I. Pellikka & E. Savolainen (toim.) *Oppimista, opetusta, monitieteisyyttä. Kirjoituksia Kuninkaankartanonmäeltä*. Joensuu: Joensuun yliopistopaino, ss. 91–105. Haettu 12.4.2020 osoitteesta <http://sokl.uef.fi/verkkojulkaisut/monitiet/pdf/pollanen.pdf>

Rikosseuraamuslaitos. (2019). *Lapsi- ja perhetyön linjaukset*. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Haettu 15.3.2020 osoitteesta https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6G5krDHMF/Lapsi- ja_perhetyon_linjaukset_2019.pdf

Robertson, T. (2016). Case study: creativity in criminal justice settings – the work of the Koestler Trust. Teoksessa S. Clift & S.M. Camic (toim.) *Oxford Textbook of Creative Arts, Health and Wellbeing. International perspectives on practice, policy, and research*. Iso-Britannia: Oxford University Press, ss. 291–298.

Rose, S. M. (2003). Sosiaalityön missio. Teoksessa M. Laitinen & A. Pohjola (toim.) *Sosiaalisen vaihtuvat vastuut*. Jyväskylä: PS-kustannus, ss. 193–205.

Räsänen, J. (2014). Voimaantuminen ja elämänpolitiikka. Voimaantumisen resurssiteoria, uskaltava vastuullisuus, valinta, optimointi ja kompensointi. Helsinki: Lector Kustannus Oy.

Rönkkö, L. & Rytönen, T. (2010). *Monisäikeinen perhetyö*. Helsinki: WSOYpro Oy.

Sava, I. & Katainen, A. (2004). Taide ja tarinallisuus itsen ja toisen kohtaamisen tilana. Teoksessa I. Sava & V. Vesänen-Laukkanen (toim.) *Taiteeksi tarinoitu oma elämä*. Juva: WS Bookwell Oy, ss. 22–39.

Siljamäki, T. (2019). Suojassa pahalta. *Lapsen maailma* 12, ss. 34–35.

Siitonen S (1999). *Voimaantumisteorioiden perusteiden hahmottelua*. Väitöskirja. Oulu: Oulun yliopisto. Haettu 15.12.2019 osoitteesta <http://urn.fi/urn:isbn:951425340X>

Somerkivi, P. (2000). ”Olen verkon silmässä kala”. Vammaisuus, kuntoutuminen ja selviytyminen sosiaalisen tuen verkostoissa. Kuopion yliopisto. Väitöskirjatutkimus. Helsinki: Valopaino Oy.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Haettu 15.5.2020 osoitteesta <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Taras-Vaulasvirta, E. (2003). *Nukke - tunteiden tulkki, kertojan kumppani*. Helsinki: Lasten keskus.

Tarvainen, A-L. (2020). Iloa ja voimaa taideterapiasta. Internet-sivusto. Haettu 12.4.2020 osoitteesta <https://www.iloataideterapialla.com/>

The Arts Alliance. (2011). *What Really Works? Arts with Offenders*. Haettu 15.12.2019 osoitteesta https://www.artsincriminaljustice.org.uk/wp-content/uploads/2016/07/ArtsAlliance_brochure_FINAL_SECURE.pdf

THL. (2020a). Perhetyö. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Haettu 11.4.2020 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/sosiaalipalvelut/perhetyo>

THL. (2020b). Lastensuojelun käsikirja. Perhetyö ja tehostettu perhetyö. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Haettu 10.5.2020 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhetyo-ja-tehostettu-perhetyo>

THL. (2020c). Lastensuojelun käsikirja. Lapsiperheen arkea perheosastolla. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Haettu 10.5.2020 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/vanhemman-vankeusrangaistus/lapsi-vanhemman-mukana-vankilassa/lapsiperheen-arkea-perheosastolla>

THL. (2020d). Lastenneuvolakäsikirja. Varhainen vuorovaikutus (VaVu). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Haettu 16.5.2020 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/lastenneuvolakasikirja/terveystarkastusten-menetelmat/psykososiaalinen-kehitys/vavu>

Valli, R. (2015). Paperinen kyselylomake. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. 4.painos. Jyväskylä: PS-kustannus, ss. 84–108.

Welin, L. (2016). *Jotain jonka vuoksi herätä – ja mitä muuta? Ohjaustyö Vanajan vankilan perheosastolla työntekijöiden näkökulmasta*. Opinnäytetyö. Sosiaaliala. Turun ammattikorkeakoulu. Haettu 11.4.2020 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2016112316980>

Wikgren, J. (2019). *Kuka kuulee vangin lasta? Vanhempi vankilan portilla -hanke ja Pikassos*. Teemapaja 2. Haettu 5.3.2020 osoitteesta <https://pikassos.fi/aineistot/send/190-kuka-kuulee-vangin-lasta-kanta-hameen-teemapajasarja-kevat-2019/1182-teemapaja-2-wikgren>

VOIMAANTUMISEN OSA-ALUEITA

(Räsänen, 2014, s.289)

Arvioi seuraavia taitojasi asteikolla 1 – 5.

1 = huono, 2 = melko huono, 3 = keskinkertainen, 4 = hyvä ja 5 = erittäin hyvä.

1. Itsetuntemus

1 2 3 4 5

2. Omien tunteiden tiedostaminen

1 2 3 4 5

3. Impulssien hallinta

1 2 3 4 5

4. Empaattisuus

1 2 3 4 5

5. Itsenäisyys

1 2 3 4 5

6. Luotettavuus

1 2 3 4 5

7. Tunnollisuus

1 2 3 4 5

8. Aloitekyky

1 2 3 4 5

9. Todellisuuden taju

1 2 3 4 5

10. Moninaisuuden hyväksikäyttö

1 2 3 4 5

11. Ihmissuhteet ja vuorovaikutus

1 2 3 4 5

12. Yhteisötuntuma

1 2 3 4 5

13. Sosiaalinen vastuunotto

1 2 3 4 5

14. Joustavuus

1 2 3 4 5

15. Muutosvalmius

1 2 3 4 5

16. Ongelmanratkaisutaito

1 2 3 4 5

17. Ristiriitojen hallinta

1 2 3 4 5

18. Stressinsieto

1 2 3 4 5

19. Onnellisuus

1 2 3 4 5

20. Optimistisuus

1 2 3 4 5

Laske lopuksi pisteet yhteen. Tulos jakautuu seuraavasti:

00 – 19 p. Vähäinen voimaantuminen

20 – 39 p. Lievä voimaantuminen

40 – 59 p. Vaikuttava voimaantuminen

60 – 79 p. Merkittävä voimaantuminen

80 – 95 p. Vahva voimaantuminen

Haastattelukysymykset/teemat:

1. Oliko sinulla tavoitteita nukkeprojektin suhteen sitä aloittaessa? Mitä? Toteutuivatko ne?
2. Miten nukketyöskentely vaikutti sinuun?
3. Koetko, että nukkeprojekti sai aikaan voimaantumisen kokemuksia?
4. Mitä valmis nukke merkitsee sinulle? Symboloiko se jotain?
5. Kun leikit nukella lapsesi kanssa, tuntuuko että se vaikuttaa keskinäiseen vuorovaikutukseen jollakin lailla? Miten?
6. Etätyöskentely? Miltä etäyhteydellä työskentely tuntui?